Calendcwide

I. E.

MENOLOGIUM

ECCLESIÆ ANGLO-SAXONICÆ

POETICUM.

TEXTUM HICKESIANUM

E COLLATIONE CODICIS MANUSCRIPTI

A BENIAMINO THORPE FACTA

EMENDAVIT INTERPRETATUS EST ADNOTAVIT

Karl Wilhelm

K. W. BOUTERWEK

SOCIET. LITER. LUGDUN. BATAV. ADSCRIPTUS.

GÜTERSLOH

IMPRESSIT C. BERTELSMANN.

MDCCCLVII.

VIRO DOCTISSIMO

IOHANNI CHRISTOPHORO HENRICO CLAUSEN

PHILOSOPHIÆ DOCTORI PROFESSORI REGIO

GYMNASII ELBERFELDANI MAGISTRO SUPERIORIS

ORDINIS PRIMO

COLLEGÆ SUAVISSIMO

DE IUVENTUTE

INSTITUTIONE ADMONITIONE EXEMPLO

OPTIME MERITO

SOLLEMNIA MUNERIS QUO PER QUINQUE LUSTRA

FELICITER FUNCTUS EST

A. D. XII. KAL. IUNIAS A. MDCCCLVII. CELEBRANDA

GRATULATUR

EDITOR.

Christus erat natus regum gloria
CRIST wæs âcennyd, cyninga wuldor,

in media hieme clarus gubernator
on midne winter, mǣre ðeôden,

æternus omnipotens octavo die
êce ælmihtig, on þý̂ eahteóþan dæg

Jesus vocatus regni coelorum custos
Hǣlend gehâten, heofonrîces weard.

sic idem tempus ampli exercitus
Swâ ðâ sylfan tiid sîde herigeas,

populus innumerabilis observant ineuntem annum
folc unmǣte, habbað foreweard geâr,

quia dies Calendarum nobis venit honoratus
forðý̂ se kalend ûs cymeð geþincged

hoc eodem die nobis ad villam
on þâm ylcan dæge ús tô tûne,

primus mensis hunc populus magnus
forma mônað. hine folc mycel

Januarium annis (suis) vocabant
Januarius gêrum hêton.

et ex eo circa ɫ post quinque noctes ɫ dies baptismi festum
And þæs embe fîf niht þætte fulwihttiid

æterni domini ad nos venit
êces drihtnes tô ûs cymeð,

quod duodecimum diem gloriâ beati
ðæne . twelfta dæg tîreâdige

viri bello clari vocant in Britannia
hæleð heaðurôfė hâtað on Brytene,

in terra hîc item post quatuor hebdomadas
in foldan hêr. Swylce embe feôwer wucan
exinde placentarum mensis descendit ad villam
þætte Solmônað sîgeð tô tûne,
demtis duabus noctibus quemadmodum id computaverunt olim,
butan twâm nihtum, swâ hit getealdon geô,
Februarius vehemens prudentes socii
Februarius fǣr,' frôde gesîðas,
veteres legis periti et ex eo post unam noctem
ealde ǣgleawe. And þæs embe âne niht
nos Mariæ missam celebramus
ðæt we Marian mæssan healdað,
regis matris nam ea Christum hoc die
cyninges môdor, forþan heô Crist on þâm dæge,
natum rectoris tulit ad templum
bearn wealdendes, brohte tô temple.
tum exin post quinque noctes expellitur
Ðænne þæs embe fîf niht ðæt âfered býþ
hiems e vicis et miles deinde
winter of wîcum, and se wîgend þâ
post septemdecim mortem passus est
æfter seofentýnum swylt ðrôwade
noctium spatium salvatoris minister ł discipulus
nihtgerîmes nergendes ðegen
Matthias illustris quemadmodum rescivi
Mathias mǣre, mîne gefrǣge,
ex quo ver in villam profectum est
ðæs ðe lencten on tûn geliden hæfde
hominibus ad vicos ita etiam est late notum
werum tô wîcum. Swylce eâc is wîde cûð
post tres et duas(noctes) gentibus pæne ubique
ymb ðreô ⁊ twâ ðeôdum wel gehwǣr
ex eo venire Calendas rusticis et nobilibus
his cyme kalend ceorlum ⁊ eorlum,
excepto quum bisextus indictus fuerit
butan ðænne bises geboden weorþe
quarto anno tum eæ nam veniunt
feorðan geâre, ðænne hî forþan cymeð

posterius unâ nocte nobis ad villam
ufor ânre niht ús tô túne;
pruina ornatus cum grandinum imbribus vehitur
hríme gehyrsted hagolscúrum færð
per orbem Martius ferox
geond middangeard Martius rêðe,
mensis strepens atrox tum sanctus
Hlýda heâlîc. Ðænne se hâlga
exinde post undecim noctes nobilis festinavit
ðæs emb XI· niht æðele scynde
Gregorius in Dei custodiam
Gregorius in godes wǽre,
celeber in Britannia item Benedictus
breme in Brytene. Swylce Benedictus
post novem noctes ex eo salvatorem petiit
embe nigon niht ðæs nergend sohte
fortis et animo constans quem celebrant bene
heard ⁊ higestrang, ðæne heriað wel
in scriptis sapientes rectoris servi
in gewritum wîse wealdendès þeôw,
viri regulâ obstricti ita etiam computi periti
rincas regolfæste. Swylce eâc rýmcræftige
hoc eodem tempore ɫ festo æquinoctium celebrant
on ðâ ylcan tiid emniht healdað,
quod rector Deus fecit in principio
forþan wealdend god worhte æt frymðe
hoc ipso die solem et lunam
on þý sylfan dæge sunnan ⁊ mônan.
en post quatuor noctes pater misit
Hwæt, ymb feôwer niht fæder onsende,
ex quo æquinoctium viri celebrarunt
ðæs þe emnihte eorlas healdað,
archangelum suum qui salutem nunciavit
heâhengel his, se hǽlo âbeád
Mariæ magnam quod ipsa Deum esset
Marian mycle, ꝥ heô meotod sceolde
paritura regum optimum sicut id annunciatum erat
cennan cyninga betst, swâ hit gecýþed wearð

per orbem erat hoc clarum verbum (?eventus)
geond middangeard. wæs ꝥ mǽre wyrd
populis notum item post quatuor et tres (noctes)
folcum gefrǽge. Swylce emb feówer and þreó
computi noctium exin salvator mittit
nihtgerîmes ꝥte nergend sent
Aprilem mensem in quo sæpissime venit
Aprelis mônað. on þâm oftust cymð
clarum festum hominibus in solatium
seô mǽre tiid mannum tô frôfre,
domini resurrectio tunc iubilum decet
drihtnes ǽrist. ðænne dreâm geriat
passim ubique sicut propheta cecinit
wel wîde gehwǽr, swâ se wîtega sang:
hic est dies quem dominus nobis
„Ðis is se dæg, ðæne drihten ûs
sapiens fecit hominum generationibus
wîsfæst worhte wera cneôrissum,
omnibus terricolis beatis ad gaudium
eallum eorðwarum eâdigum tô blisse“.
non possumus hoc festum e computo observare
Ne magon we ðâ tíde be getale healdan
dierum numeri nec domini ascensionem
dagena rîmes, nê drihtnes stîge
in coelos sursum quoniam ea alternantur semper
on heofonas up, forþan hî hwearfað ââ
sapientum decretis sed annis doctus
wîsra gewyrdúm; ac sceal wintrum frôd
in circulo arte inveniet
on circule cræfte findan
sanctos dies debemus tamen adhuc
hâlige dagas. Sculan we hwæðere gyt
martyrum memoriam pluribus exponere
martira gemynd mâ âreccan,
enarrare verbis protenus carmine canere
wrecan wordum forð, wîse gesingan,
quod post novemdecim noctes (et sex)
ðæt embe nihgontŷne niht * *

8

ex quo mensis paschalis ad nos venit
ðæs þe eâstermônað tô ús cymeð
homines reliquias levare incipiunt
ðæt man reliquias rǽran onginneð,
sanctorum ornamenta hic est sollemnis dies
hâlig[r]a gehyrste. ꝥ is heâlîc dæg,
precationum festum celebre dein ł item in oppidum cito
bêntiid bremu. Swilce in burh râðe
elegans in vestimentis
* * * * smicere on gearvum
lignis et herbis venit venustus gradi
wudum ⁊ wyrtum cymeð wlitig scrîðan
magnifice in villam copias affert
ðrymlîce on tûn, ðearfe bringeð
Maius magnas per multitudinem ubique
Maius micle geond menigeo gehwǽr.
ita eodem die nobiles socii
Swâ þî ylcan dæge æþele geférân
Philippus et Jacobus animam reddiderunt
Philippus ⁊ Jacob feorh âgêfan,
animosi cognati milites pro Dei amore
môdige magoþegnas, for meotudes lufan.
et exinde post duas noctes ostendit Deus
And þæs embe twâ niht ꝥte tǽhte god
Helenæ beatæ nobilissimam arborum
Elenan eâdigre æþelust beâma,
in qua passus est gubernator angelorum
on ðâm ðrôwade ðeôden engla
pro hominum amore creator in patibulo
for manna lufan, meotud on galgan,
ex patris permissu porro post spatium septimanæ
be fæder leâfe. Swylce ymb fyrst wucan,
unâ demtâ nocte hominibus adducit
butan ânre niht, ꝥte yldum bringð
sole splendentes dies æstas ad villam
sigelbeorhte dagas sumor tô tûne,
calidas tempestates tum campi cito
wearme gewyderu. ðænne wangas hrâðe

floribus florent dein gaudium ascendit
blôstmum blôwað; swylce blis âstîhð
per orbem multorum ordinum
geond middangeard manigra hâda
viventium generum regi laudem dicunt
cwicera cynna, cyninge lôf secgað
multifarie clarum celebrant
mænifealdlîce, mǽrne bremað
omnipotentem ex eo post octo et novem
ælmihtigne. Ðæs emb eahta ⁊ nigon
dierum spatium dominus sustulit
dôgera rîmes ꝥte drihten nam
in alteram lucem Augustinum
in ôðer leôht Augustinus,
hilarem in pectore eo quod is in Britannia híc
blîðne on breôstum, ðæs þe he on Brytene hêr
devotos sibi viros reperisset
eâðmôde him eorlas funde
Dei voluntati sicut ipsi prudens præceperat
tô godes willan, swâ him se gleawa bebeâd
Gregorius non audivi hominum admonitionem
Gregorius. ne hýrde ic gummanna wyrn
ullum antea unquam attulisse
ǽnigne ǽr ǽfre bringan
super ł trans salsum mare meliorem doctrinam
ofer sealtne mere sêlran lâre
episcopum celebriorem nunc in Britannia requiescit
bisceop bremran. nû on Brytene rest
apud Cantuarios (in) urbe regia iuxta
on Cantwarum cynestôle neâh
monasterium clarum tum mensis ducit
mynstre mǽrum. Ðænne mônað bringð
post duos et tres dies longos
ymb twâ ⁊ ðreô tiida lange
prior Lîtha nobis ad villam
ǽrra Lîða ûs tô tûne
Junium in domum in quo gemma ł sol ascendit
Junius on geard, on ðâm gim âstîhð

in coelos sursum altissime in anno
on heofenas up hŷhst on geâre,
siderum fulgentissimum et e statione delatus
tungla torhtast, and of tille âgrynt
ad occasum labitur vult exinde diutius
tô sete sîgeð. wyle syððan leng
fundum custodire et ire serius
grund behealdan and gangan lâtor
super terræ campos pulcherrimum luminum
ofer foldan wang fægerust leôhta,
creaturarum mundanarum tum gloriæ minister
woruldgesceafta. Ðænne wuldres ðegn
post tredecim gubernatoris dilectus
ymb ðreôtŷne þeôdnes dŷrling
Johannes diebus pristinis natus erat
Johannes in geârdagan wearð âcenned,
decem noctes etiam nos hoc festum observamus
tŷn nihtum eâc. We ðâ tîde healdað
in media æstate magnopere in nobilibus
on midne sumor. mycles on æþelum
late honoratur ł celebratur sicut id bene convenit
wîde is geweorðod, swâ ꝥ wel gerist,
sanctorum festum per hominum filios
hâligra tîd geond hæleða bearn
Petri et Pauli en hi apostoli
Petrus ⁊ Paulus. Hwæt, ðâ apostolas
gubernatori fideles passi sunt Romæ
ðeôden holde ðrôwedon on Rome
post mediam æstatem valde certo
ofer midne sumor, miccle gewisse,
ulterius quinque noctibus malum letale severum
furðor fîf nihtum, feorhbealo ðreâlîc,
clarum martyrium erant multa antea
mǽrne martyrdôm. hæfdon mænige ǽr
miracula operati per hominum nationes
wundra geworhte geond werðeôda,
item ii postea innumera fecerunt
swylce hî æfter ðâm unrîm fremedon

manifesta et evidentia per filium creatoris
swutelra and gesŷnra ðurh sunu meotudes,
principes ministri deinde mox venit
ealdorðegnas. Ðænne ædre cymð
post duas noctes ex eo opportune nobis
emb twâ niht ðæs tîdlîce ûs
Julius mensis in quo Jacobus
Julius mônað, on ðâm Jacobus
post quatuor noctes animam reddidit
ymb feôwer niht feorh gesealde
et viginti firmus in pectore
on[d] twentigum, trum in breôstum,
prudens et consilio constans populorum magister
frôd and fæstrǣd folca láreôw,
Zebedæi filius et exinde semper graditur
Zebedes afera. And þæs symle scrîð
post septem noctes ex eo eleganter decoratus
ymb seofon niht ðæs smicere gebrihted
zizaniorum mensis in villam bene en adducit
Weodmônað on tûn; wel hwæt bringeð
Augustus magnis nationibus
Agustus yrmenðeôdum
panis missæ diem sic ex eo autumnus venit
hlâfmæssan dæg. Swâ þæs hærfest cymð,
post alias (septem) etiam exceptâ unâ deficiente
ymbe ôðer swylc, butan ânre wanan,
decorus fructibus oneratus copiæ ostenduntur
wlitig wæstmum hladen. wela bŷð geŷwed
pulchra in terra deinde obiit
fægere on foldan. Ðænne forðgewât
post tres noctes ex eo gubernatori fidelis
ymbe þreô niht ðæs þeôdne getrŷwe
per martyrium clarus diaconus
ðurh martyrdôm mǣre diacon
Laurentius habet nunc vitam usque
Laurentius. hæfð nû lîf wið þan
cum gloriæ patre operum in præmium
mid wuldorfæder weorca tô leâne.

dein exinde post quinque noctes pulcherrima virginum
Swilce þæs ymb fîf niht fægerust mægða,
feminarum gloria petiit exercituum Deum
wîfa wuldor, sohte weroda god
propter filii amorem victoriosum domicilium
for suna sibbe sigefæstne hâm
paradisi salvator dein
neorxnawange[s]. hæfde nergend ðâ
benigne nutritionis præmium feminæ rependerat
fægere fôstorleân fæmnan forgolden
in omnem æternitatem tum prorsus
êce tô ealdre. Ðænne ealling bŷð,
post decem noctes exin festum celebratur
ymb tŷn niht ðæs, tiid geweorðad
Bartholomæi in Britannia hîc
Barðolomeus in Brytene hêr,
valde honoratur ita etiam late
wyrð wel ðungen. Swylce eâc wîde bŷð
hominibus manifestatur viri nobilis mors
eorlum geypped æþelinges deâð
post quatuor noctes qui decenter olim
ymb feôwer niht, seðe fægere iû
aquâ superfudit gloriæ regiam prolem
mid wætere oferwearp wuldres cynebearn,
proeliator digne de eo rector dixit
wîga weorðlîce. be him wealdend cwæð,
nullum maiorem hominem per orbem
ðæt nân mærran man geond middangeard
inter mulierem et virum genitum fuisse
betwux wîfe ⁊ were wurde âcenned.
et inde post tres noctes per nationes multas
Ond þæs ymbe þreô niht geond ðeôda feala,
sanctus mensis hominibus honoratus
ðætte [se] Hâligmônð hæleðum geþinged
vehitur ad populum sicut id providi
fereð tô folce, swâ hit foregleawe
veteres philosophi prius invenerunt
ealde uðwitan æror fundan,

September vehemens et septimo die
Septembres fǽr. And þý seofoþan dæg
ex eo nata erat mulierum optima
ðæt ácenned wearð cwêna sêlost,
domini mater tum dierum numerum
drihtnes môdor. Ðænne dagena worn
post tredecim minister intrepidus ɫ honestus
ymbe ðreôtýne ðegn unforcuð,
evangelii peritus spiritum emisit
gôdspelles gleaw, gâst onsende
Matthæus suum ad creatorem
Matheus his tô metodsceafte
in æternum gaudium tum prorsus venit
in êcne gefeân. Ðænne ealling cymð,
post tres noctes inde gentibus late
ymb ðreô niht ðæs, ðeôdum wîde
æquinoctii dies hominum filiis
emnihtes dæg, ylda bearnum.
en celebramus late per terram
Hwæt, we weorðiað wîde geond eorðan
archangeli festum in autumno
heâhengles tiid on hærfeste
Michaelis sicut id multitudo scit
Michaheles, swâ ꝥ menigo wât,
quinque noctibus ulterius quam populis
fîf nihtum ufor ðæs ðe folcum býð
hominibus manifestatur æquinoctii dies
eorlum geýwed emnihtes dæg.
et exin post duas noctes decimus mensis
And þæs embe twâ niht ðæt se teôða mônð
ad populum vehitur prudenti consilio
on folc fereð frôdę geþeahte
October in villam nobis ad abundantiam
October on tûn, ûs tô genihte,
hiemis plenilunium quemadmodum ipsum late appellant
Winterfylleð, swâ hine wîde cîg[a]ð
insulani Angli et Saxones
îgbûende Engle ⁊ Seaxe,

viri cum mulieribus item militum festum
weras mid wîfum. Swylce wîgena tiid,
post viginti ex eo duorum observant
ymb twentig þæs, twêgra healdað
et septem noctes unâ simul
and seofon nihtum samod ætgædere
uno die nos hos nobiles
on ânne dæg. we þâ æþelingas
olim accepimus eos præclaros
fyrn gefrunon ðæt hŷ foremǽre
Simonem et Judam semper fuisse
Simon ⁊ Judas symble wǽron
domino caros quamobrem illi potestatem sortiti sunt
drihtne dŷre, forþan hí dôm hlutan
beatam ascensionem et exinde fructibus adducit
eâdigne upweg. And þæs ofetum bringð,
post quatuor noctes populo abundans
embe feôwer niht, folce genihtsum
immolationum mensis in villam viris ad victum
Blôtmônað on tûn beornum tô wiste,
November hominum filiis
Nouembris, niða bearnum
copiam quemadmodum nullus alius non facit
eâdignesse, swâ nân ôþer nâ dêð
mensis maiorem misericordiâ domini
mônað mâran, miltse drihtnes.
et ipso eodem die omnium celebramus
And ðŷ ylcan dæge ealra we healdað
sanctorum festivitatem eorum qui postea vel antea
sancta symbel, ðâra ðe sîð oððe ǽr
operati sunt in mundo voluntatem domini
worhtan in worulde willan drihtnes.
postea hiemis dies ł tempus late advenit
Syððan wintres dæg wîde gangeð
post sex noctes sole splendidum captivum ducit
on syx nihtum, sigelbeorhtne genimð
autumnum cum exercitu pruinæ et nivis
hærfest mid herige hrîmes ⁊ snâwes

gelu ligatum domini iussu
forste gefeterad, be freân hǽse,
ita ut nobis manere non possint campi virentes
ðæt ûs wunian ne môt wangas grêne
terræ ornatu exinde post quatuor noctes
foldan frætuwe. Ðæs ymb feôwer niht
Martinus clarus obiit
ðætte Martinus mǽre geleorde,
vir macularum expers rectorem petiit
wer womma leâs, wealdend sohte,
superorum angelorum custodem deinde post octo noctes
upengla weard. Ðænne embe eahta niht
et quatuor ex eo osores
and feôwerum ðætte feôgande
demerserunt in maris fundum victoriosum virum
besenctun on sǽgrund sigefæstne wer
in pelagus canum quem iam virorum multi
on brime hâran, ðe iû beorna fela
Clementem sæpe advocant ad necessitudinem
Clementes oft clypiað tô ðearfe.
et ex eo post septem noctes victori domino dilectus
And þæs embe seofon niht sigedrihtne l[e]ôf
nobilis Andreas sursum in æthera
æðele Andreas up on roderum
suum spiritum reddidit in Dei custodiam
his gâst âgeaf, on godes wǽre,
festinans in profectionem deinde populis adducit
fûs on forðweg. Ðænne folcum bringð
dies crastinus ad homines mensem ad villam
morgen tô mannum mônað tô tûne
Decembrem hominum filiis
Decembris drihta bearnum
prior Jula item post octo et duodecim
ǽrra Jula. Swylce ymb eahta and twelf
noctium spatium exinde salvator ipse
nihtgerîmes, ðætte nergend sylf
audaci Thomæ donavit
ðrîsthydigum Thomase forgeaf

contra tribulationes æternum regnum
wið earfeðum êce rîce
atroci proeliatori benedictiones suas
bealdum beornwîgan blêtsunga his.
deinde post quatuor noctes ex eo pater angelorum
Ðænne emb feôwer niht ðætte fæder engla
filium suum misit in hunc spatiosum mundum
his sunu sende on ðas sîdan gesceaft
populis in solatium nunc vos invenire potestis
folcum tô frôfre. Nû ge findan magon
sanctorum festa quæ observanda sunt
hâligra tiid, ðe man healdan sceal.
sic (ea) amplectitur decretum per Britanniæ regna
swâ bebûgeð gebod geond Brytenrîcu
Saxonum regis in has ipsas tempestates
Sexna kyninges on ðas sylfan tiid[a].

ADNOTATIONES.

1. 2. on midne winter] VIII. Kł. Jan., d. XXIIII. Decbr., „solstitium hiemale, secundum quosdam“ Ephemer. Bd.; „se winterlîca sunstede“ De tempp. Wr.

3. on þŷ eahteôðan dæg] i. e. Kł Jan., d. I. Jan., „Octavæ Domini, et secundum carnem Circumcisio eius“ Mart. Bd. et Ephem. Eiusdem. „Cristes eahteôða dæg ⁊ sca. Marian“ Mn. Sax. Wanl. 185. „ðys sceal on ðone ehtôðan mæssedæg to myddan wintra“ Rubr. Lc. 2, 21. Festi circumcisionis (þǣre drihtnes ymbsnîdenisse) mentio in hoc nostro menologio non fit, ita tamen in Ormulo (Wh. 1, 148. l. 4154. sqq. 4220 sqq.) legimus:

„þegg ummbeshæpenn Cristes shapp,
swa summ þe boc hemm tahhte,
rihht o þatt dagg þatt he wass her
off ehhte daghess elde.
. . . .
þatt dagg þatt tegg þe cnapechild
hiss shàpp himm ummbeshæpenn,
⁊ tatt dagg, þatt for maggdenchild
wass offredd lacc onn allterr,
all swa þin child hiss name onnfoþ
þatt dagg þatt itt was fullhtnedd.
þegg ummbeshæpenn Cristess shapp
all alls himm sellf itt wolde,
⁊ he wass off þatt illke dagg
off ehte daghess elde;
⁊ tatt dagg iss New Yeress dagg
mang Enngleþeode nemmnedd.“

V. præterea Ælfrîci Homil., quæ inscribitur „Octabas et Circumcisio Domini nostri“. Hom. Th. 1, 90 sqq.

4. hǣlend gehâten] Jesus vocatus. „on ðone eahteðan geôhheldæg bîð ðæs mônðes fruma, ðe man nemneð Januarius, ꝥ is on ûre

geþeóde se æftera geóla. ⁊ on þone eahteðan dæg sceópan Crist naman æfter ealdre wisan. se nama wæs on Judeisc IHS. and on grêcisc SOTER. ⁊ on ûre geþeóde HÆLEND.“ Menol. Sax. Hick. thes. 1, 218. Ormin salvatoris nomen hebraicum a græco verbo ἰάομαι derivasse videtur, cum sit ἰατρὸς τοῦ κόσμου. Ita enim dicit:

„he (þe engell) seggde þatt he shollde ben
Jesus bi name nemmnedd,
forr þatt he shollde hiss aghenn follc
hælenn of sinness wunde;
forr Jesus o Grickisshe mal
onn Ennglissh iss Hælende“.
Ormul. Wh. 4266—4270.

„⁊ tiss name off þe Laferrd Crist
þatt ge nemmnenn Hælennde
is written o Grickisshe boc
rihht wiþþ bocstafess sexe,
⁊ itt iss nemmned IESOYS
affterr Grickisshe spæche.
⁊ iwhillc an bocstaff þatt iss
upponn þis name fundenn,
tacneþþ an tale rihht full wel,
swa summ ic shall nu shæwenn“ cet.
Orm. v. 4301—4311.

Adi etiam adnotationes Roberti White ad h. l. et ad titulum (tom. 2, 39.), qui versui 11319. præcedit, ubi plura eaque lectu dignissima de compendio IHS. ł IHC afferuntur.

5. sîde herigeas folc unmǽte] Iisdem verbis utitur auctor legendæ de Scto Andrea rhythmicæ: „oft gesamnodon sîde herigeas folc unmǽte tô freán dôme“ Cod. Vercell. Th. 63. l. 1308. Gr. l. 652. Kmb. l. 1304.

6. foreweard geâr] „Romanisce leóda onginnað heóra geâr æfter hǽðenum gewunan on wînterlîcere tîde. Ebrei haldað heóra geâres anginn on lenctenlîcre emnihte. Ðâ grêciscan onginnað heóra geâr æt ðâm sunstede, ⁊ ðâ Egyptiscan on hærfest“ de tempp. anni Wr. 7. „We habbað oft gehŷred þæt men hâtað þysne dæg geâres dæg, swylce þes dæg fyrmest sŷ on geâres ymbryne; ac we ne gemetað nâne geswutelunge on cristenum bôcum, hwî þes dæg tô geâres anginne geteald sŷ. þâ ealdan Romani, on hǽðenum dagum, ongunnon þæs geâres ymbryne on ðysum dæge, ⁊ ðâ Ebreiscan leóda on lenctenlîcere emnihte, and þâ Egyptiscan ðeóda ongunnon heóra geâres getel on hærfeste. Nû onginð ûre gerîm, æfter Romaniscre gesetnysse, on ðysum dæge, for nânum godcundlîcum gesceâde, ac for ðâm ealdan gewunan. Sume ûre ðêningbêc onginnað on Aduentum Domini; nis ðeâh þǽr forðŷ ðæs geâres ord, ne eâc on ðisum dæge nis mid nânum gesceâde, þeâh ðe ûre gerîmbêc on þissere stôwe geedlæcon. rihtlî-

cost bið geðuht þæt þæs geâres anginn on ðâm dæge sŷ gehæfd, þe se ælmihtiga scyppend sunnan and mônan and steorran and ealra tîda anginn gesette, þæt is on þâm dæge þe þæt Ebreisce folc heôra geâres getel onginnað, swâ swâ se heretoga Moyses on ðâm ǽlîcum bôcum âwrât. Witodlîce God cwæð tô Moysen be ðâm mônðe: „þes mônað is mônða anginn, and he bið fyrmest on geâres mônðum". Nû heôld þæt Ebreisce folc ðone forman geâres dæg on lenctenlîcere emnihte, forðan ðe on ðâm dæge wurdon geârlîce tîda gesette." Hom. Th. 1, 100.

8. ûs tô tûne] i. e. ad nos, in terram nostram; idem valet quod „ûs to wîcum, ûs tô geardum", quæ loquendi formulæ infra leguntur.

10. Januarius] „ꝥ is on ûre geþeôde se æftera geôla" Mn. Sax. Wanl. 185.

11. fulwihttiid] VIII. Idus Jan., d. VI. Jan., „Epiphania Domini" Mart. Bd. „ðes dæg is gehâten Epiphania Domini, þæt is Godes geswutelungdæg" Hom. Th. 1, 104. „ðes dæg is gehâten on bôcum Swutelungdæg, forðan þe on ðisum dæge wearð Crist mancynne geswutelod, ǽrest ðâm þrŷm cynegum, þe him lâc brohton, ⁊ eft gewislîcor ðâðâ he on ðyssum dæge gefullod wæs" Hom. Th. 2, 36. „se micla ⁊ se mǽra dæg þone Grêcas nemnað Epiphania ⁊ Romware hine nemnað Aparitia dn̄i, ꝥ is on ûre geþeôde drihtnes ætŷwnessedæg" Mn. Sax. Wanl. 185. Gr. AS. Hickes. 218.

13. ðæne twelftan dæg] Anglis „the twelfth day"; c. f. ALL. Th. 450, 36. „on twelftan ǽfen" (Rubr. Mt. 2, 19.), vel „on twelftan mæsseǽfen" (Chr. Sax. a⁰. 1066.) est in vigilia Epiphaniæ. „on ðâm twelftan dæge Cristes âcennednysse cômon ðâ ðrŷ tungelwitgan tô Herode" Hom. Th. 1, 80. „ðis sceal on twelftan dæg" Rubr. Mt. 2, 1. Festum dominicæ apparitionis (Vita S. Cûðb. Bd. cp. 11.) appellabatur etiam „seô twelfte niht" Chr. Sax. a⁰. 878: „on middne winter ofer twelftan niht"; cf. „þâ twelf niht" Chr. Sax. a⁰. 1125. Gibs. 229, 4. Qui vero, ex auctoritate S. Augustini (Ormul. Wh. 2, 403.) et Alcuini (de divin. officiis, cp. 5.), diem Domini natalem adnumerabant, dominicam Epiphaniæ tertium decimum vocabant diem (ðone þrytteôðan dæg), Germanis Drutzeindach i. e. der dreizehnte Tag, ut in Calendario ab E. Janota edito legitur. Ormin hunc computandi modum secutus rationem receptam his impugnat verbis (Ormul. Wh. l. 11060 sqq.):

„I clepe itt her þe twellfte dagg
affterr þat ge itt nemmnenn;
forr itt iss þe þrittende dagg
fra Yoldagg, noht te twelfte.
Yiff þatt mann takeþþ þatt Yoldagg
fra dagg to dagg to tellenn,
þa beoþ þatt te þrittende dagg
þatt ge þe twellfte nemmnen".

16. solmônað] „solmônað dici potest mensis placentarum, quas in eo diis suis offerebant“ Bd. de tempor. rat. cp. 15. Cf. Cdm. Bk. I, XC sqq. Rectitud. person. Leo 208.

20. Marian mæssan] IIII. Nonas Febr., d. II. Febr., „Hypapante Domini“ Mart. Bd. „Hypapanti i. e. Ὑπαπαντή, occursus“ Alcuin. de div. off. cp. 7. „ἡ β′ τοῦ φεβρουαρίου διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπαπαντήν“ Lib. de Offic. Constantinopol. „tô Candelmæssan“ Chr. Sax. a°. 1014. 1043. 1046. 1091. 1094. „wite gehwâ eâc þæt geset is on cyrclîcum þeâwum þæt we sceolon on ðisum dæge beran ûre leôht tô cyrcan ⁊ lǽtan hí ðǽr blêtsian. and we sceolon gán siððan mid þâm leôhte betwux Godes hûsum ⁊ singan ðone lofsang þe þǽrtô geset is“ Hom. „in purificatione scē Marie“ Hom. Th. 1, 150. Anglis hoc festum audit „the feste of candelmes or meytyng of candelys“ Etym. Angl. Jun. s. v.; Germ. „unser vrauwen lichtmis“ (Calend. Jan.) i. e. Unser Frauen Lichtmess. Hymnus in purific. S. M. V. in Hymnario eccł AS. (Stev. 54.) ita incipit: „Quod chorus vatum venerandus olim Spiritu sancto cecinit repletus, in Dei factum genetrice constat Esse Maria“.

23. âfered bîð winter] „Veris initium“ Ephem. Bd. s. VI. Id. Febr.; sed in libro de temporibus (cp. 8.) idem septimo die ante Idus Februarias i. e. die VIIII. Febr., ver (AS. lencten) inchoare scribit.

26. Mathias mǽre] VI. Kł Mart., d. XXIIII. Febr., „Matthiæ Apostoli“ Ephcm. Bd. Stropham in honorem eiusdem decanendam v. in Hymnario Eccł AS. Stev. 128.: „Mathia iuste duodeno solio“ et quæ sequuntur.

30. gewelhwǽr] legendum esse puto: wel gehwǽr.

32. bises] bisextus. Cf. tractatus „de temporibus anni“ cp. de bissexto (Wr. 13.), ubi hæc leguntur: „bis is tûwa, sextus se sixta, bissextus tûwa syx, forþan ðe we cweðað on þâm geâre nû tô dæg VI. Kł Martii, ⁊ eft on merigen VI. Kł Martii, forþan ðe ǽfre bið ân dæg ⁊ ân niht mâ on ðâm feôrðan geâre, þonne wǽre on ðâm þrîm ǽr“. Cf. Beda de temporibus, cp. 10. de bissexto.

36. Martius rêðe] „se mônað is nemned on Læden Martius, ⁊ on ûre geþeôde Hredmônað“ Mn. Sax. Hcks. Gr. AS. 218. „Hredmônað a dea illorum Hreda, cui in illo sacrificabant, nominabatur“ Bd. de tempp. cp. 15. Cf. Cdm. Bk. I, XC. XCIII. sqq. Leo l. c. 209.

37. Hlyda] „Hlydmônað, mensis Martius sic dictus, forsan a hlyd tumultus, q. d. loud month, mensis turbulentus, turbinum et procellarum plenus; Menol. 71“. Ita Edwardus Lye in dict. AS. s. v. Jacobus Grimm (Gr. 2, 510. Gesch. der deutschen Sprache 58.) scribit hlydmônað; Henricus Leo (alts. u. ags. Sprachpr. 204. et l. supra c.) hlýdmônað; Ludowicus Ettmüller denique „incertus, inquit, utrum hlýd, hlyd, hlíd, hlid, lyd, lîd, an lid scribi debeat; hlýdmônað=mensis tumultuosus, ventosus“ Worda Wealhst. 496.

39. Gregorius] IIII. Idus Martii, d. XII. Mart., „Depositio S. Gregorii Papæ beatæ memoriæ“ Mart. Bd. Rit. Dun. Stev. 51. „sc̃e Gregories mæssedæg“ Chr. Sax. a°. 951. Cf. canon 17. concilii Cloveshoviæ a°. 747. habiti; Spelm. Concil. 249. et Cdm. Bk. I, CXXIII. „on ðone twelftan dæg ðæs mônðes bið sc̃e Gregories geleornes, ûres fæder, se ûs fulwiht onsænde on þas Brytene. he is ûre aldor, ⁊ we syndon his alumni, ðæt is ðæt he is úre fêsterfæder on Criste, ⁊ we syndon his fêsterbearn on fullwihte“ Mn. Sax. Hickes. l. c. cf. Wanl. 185. „Gregorius se hâlga papa, engliscere þeôde apostol, on ðisum andwerdan dæge, æfter menigfealdum gedeorfum ⁊ hâlgum gecnyrdnyssum, Godes rîce gesǽliglîce âstâh. he is rihtlîce engliscre þeôde apostol, forðan ðe he þurh his rǽd ⁊ sande ûs fram deôfles biggengum ætbræd ⁊ tô Godes geleâfan gebîgde“ Hom. Th. 2, 116. AAS. Th. ed. 2. 44 sqq. Princ. Sax. L. Langl. 19 sqq. Stropha de sancto Gregorio in Hymnario AS. (Stev. 129.) exstat hæc:

„Alme Gregori, meritis præcipue
pater, Anglorum doctor et apostole,
nos semper tuis adiuva suffragiis,
ut tecum vitæ perfruamur bravio.
Annue, Christe“.

40. Benedictus] XII. Kł April., d. XXI. Martii, „S. Benedicti Abbatis“ Mart. Bd. „sc̃e Benedictus gewîtennys þæs hâlgan abbudes“ Mn. Sax. Wanl. 106. „sc̃e Benedictes geleornes ðæs hâlgan abbodes, se wæs âcenned on Nursia ðǽre mægðe, ⁊ sôna on his cnihthâde wilnade ꝥ he Gode ânum lîcade“ Mn. Sax. Hickes l. c. 218. Cf. Hom. Th. 1, 100 sqq. Ex hymnis in festivitate S. Benedicti abbatis in Hymnario AS. (Stev. 69—74.) adponuntur hi: „Christe, sanctorum decus atque virtus“; ad nocturnas: „Ut tuæ vitæ, Benedicte, laudes“; ad matutinas: „Magno canentes annua Nunc Benedicto carmina“.

45. emniht] „XII. Kł Aprilis, XXI. die Martii, „Æquinoctium secundum orientales“ Ephem. Bd. „we secgað nû sceortlîce ꝥ se forma dæg þyssere worulde is geteald tô ðâm dæge ðe we hâtað quinta decima Kalendas Aprilis, ⁊ þæs emnihtes dæg is gehæfd, swâ swâ Beda tǽcð, þæs on ðâm feôrðan dæge, ꝥ is on duodecima Kł Aprilis“ De temporib. anni, cp. 2. „Nǽron nâne tîda on ðâm geârlîcan getæle, ǽrðâm ðe se ælmihtîga scyppend gesceôp ðâ tunglan tô geârlîcum tîdum on manegum getâcnungum on lenctenlîcere emnihte, swâ swâ lâreôwas secgað on gerŷmcræfte, XII. Kł Aprilis“ Basil. Hexam. Norm. 12. „Ðâ Ebreiscan þeôda ðe Godes ǽ heôldon ongunnon heôra anginn ealra rihtlîcost, ꝥ is on ðǽre lenctenlîcan emnihte XII. Kł Aprilis, on þâm dæge þê seô sunne ⁊ môna ⁊ ealle tunglan ⁊ geârlîce tîda gesette wǽron“. De tempp. anni, cp. 4. e correctione Benjamini Thorpe. „Se eahteteôða dæg þæs mônðes þe we hâtað Martius, ðone ge hâtað Hlyda, wæs se forma dæg ðyssere worulde. on ðâm dæge worhte God leôht ⁊ meri-

gen ⁊ ǽfen. ðâ eodon þrý dagas forð buton tîda gemêtum, forðan þe tunglan nǽron gesceapene ǽr on þâm feôrðan dæge. on ðâm feôrðan dæge gesette se ælmihtiga ealle tungla ⁊ geârlîce tîda, ⁊ hêt ꝥ hí wǽron tô tâcne dagum et geârum. nû onginnað þâ Ebreiscan heôra geâres anginn on þâm dæge þê ealle tida gesette wǽron, ꝥ is on ðâm feôrðan dæge woruldlîcere gesceapennysse. ⁊ se lâreôw Beda telð mid micclum gesceâde þæt se dæg is XII. Kł Aprilis, ðone dæg we freolsiað þâm hâlgum were Benedick tô wurðmynte, for his micclum geðincðum. Hwæt, eâc seô eorðe cýð mid hire cîðum þe ðonne geedcuciað, þæt se tîma is þæt rihtlîcoste geâres anginn, ðe hí on gesceapene wǽron" Hom. Th. 1, 100. Cf. Mn. Sax. Wanl. 106. Cdm. Bk. I, LVIII. et LX. Evang. Kalender für 1857. ed. F. Piper. 17 sq.: der Geburtstag der Welt.

50. se hǽlo âbeâd Marian] VIII. Kł Aprilis, die XXV. Martii, „Annuntiatio Dominica" (Mart. Bd.; Rit. Dun. Stev. 51.), „þæt is Marian bodungdæg gecweden" Hom. Th. 1, 200; Germ. Marien boitschoff i. e. Botschaft (Calend. Janotæ l. c.); Mn. Sax. Hickes. 219; Wanl. p. 106. Hymnus in adnuntiatione sanctæ Mariæ: „Quem terra, pontus, æthera" Hymnar. Stev. 74. Lat. Hymnen ed. Mone 2, 128 sq. Item hymnus: „Ave, maris stella, Dei mater alma" (Stev. 76.).

56. Aprelis mônað] „Eâstormônað" Rat. tempp. Bd. l. c. Mn. Sax. Wanl. 106. Spelm. Gloss. l. c. Cdm. Bk. I, XCV sqq. Leo l. c.

58. ǽrîst] Resurrectio Domini; „Eâsterdæg, þâ Eâstron" Chr. Sax. a°. 995. 1012. 1050. 1137. „ðis gôdspel gebyrað on eâsterdæg" Rubr. Mr. 15, 47. „eâstrodæg, eôstro" Cdm. Bk. l. c. XCVI. Nota et Gl. Evv. Nordh. s. v. „þeôs tíd is gehâten on Ebreiscum gereorde Pascha, ꝥ is on Leden „Transitus", ⁊ on Englisc „Færeld"; forðan ðe on ðisum dæge fêrde Godes folc fram Egyptalande ofer ðâ reâdan sǽ from ðeówte tô ðâm behâtenan earde. ûre drihten fêrde eâc on þisne tíman, swâ swâ se gôdspellere Johannes cwæð, from ðisum middanearde tô his heofonlîcan fæder" Sermo de sacrificio in die Pascæ, Hom. Th. 2, 282. Godcunde lâr Thms. 53.

60. ðis is se dæg] cf. Libri Psalmorum Th., unde auctor Menologii nostri Psalmi CXVII. versum 22. desumsit, duobus tantum verbis („þe hine" in „ðæne" et "eorðtudrum" in „eorðwarum") mutatis. „Be ðâm dæge cwæð se witega: „hæc est dies, quam fecit Dominus; exultemus et lætemur in ea": „ðes is se dæg þe drihten worhte; uton blissian and fægnian on ðâm dæge"". We sceolon blissian on ûrum drihtne and on ûre âlýsednysse, nâ on higleâste, oððe on woruldlîcum gedwyldum. Uton beôn swâ swâ we singað: „dæg", and nâ ðeôstru" Feria IIII. in hebdom. Pascæ, Hom. Th. 2, 292. cf. Cdm. Bk. I, CLVIII.

64. drihtnes stîgę] Ascensio Domini; „Cristes upstîge" Hom. Th. 1, 146. 300. Ælfric. canon 2. ALL. Th. 441. Wanl. p. 118. „upâstîgenis" Wanl. l. c. „on ðâm dæge âstâh se hǽlend æfter his ǽriste up tô his heofenlîcan fæder" Hom. Th. 2, 360. „on ðâm dæge âbær

se ælmihtiga Godes sunu ûrne lîchaman tô ðâm heofonlîcan êðle, þǽr ðǽr nǽfre ǽr ne becom nân ðing ðæs gecyndes“ Hom. Th. 2, 370. „on ðâm dæge Prima ascensio Domini“ Chr. Sax. a°. 1010. die XVIII. Maii. Hymnus in ascensione Domini: ad Vesperam: „Ymnum canamus Domino“; ad nocturnas: „Optatus votis omnium Sacratus inluxit dies“; ad matutinas: „Æterne rex altissime Redemptor et fidelium“.

71. embe nihgontŷne niht] incipiunt igitur dies rogationum (seô bêntîd, l. 75.) XII. Kl Maii, die XX. Aprilis, et finiuntur in litaniis maioribus, VII. Kl Maii, die XXV. Aprilis. Inde hi dies „fîfa dagas“ (Rit. Dun. Stev. 36.) appellantur, ex ipsis autem processionibus cum sanctorum reliquiis institutis nomen traxerunt dierum processionum („ðâ gangdagas“ Chr. Sax. a°. 913. 921. 922. 1016. 1063. Rubr. Mt. 7, 7.), et tota septimana „seô gangwuce“ (Rubr. J. 17, 1. Mr. 16, 14. angl. procession week; Catal. 151.) vocabatur, item „ðâ gebeddagas“ dies precatorii, quibus preces funduntur ad agrorum fertilitatem a Deo impetrandam: „On ðisum dagum we sceolon gebiddan ûre eorðlîcra wæstma genihtsumnysse, ⁊ ûs sylfum gesundfulnysse ⁊ sibbe, ⁊ þæt gyt mâre is, ûre synna forgifenysse . . we sceolon eâc on ðisum dagum begân ûre gebedu ⁊ fyligan ûrum hâligdôme ⁊ ðone ælmihtigan God mid geornfulnysse herian“ Hom. Th. 1, 244. 246. cf. Gloss. Th. ad ALL. s. v. gangdagas. Wanl. 1, 33. et Observ. in vers. Evv. AS. Maresh. 525 sq.

75. bêntîd] VII. Kl Maii, die XXV. Aprilis, „Litania maior Romana“ Ephem. Bd. „seô tîd on Rome ⁊ on eallum Godes ciricum seô is nemned Letania maiora, þæt is þâra mycelra bêna dæg“ Mn. Sax. Wanl. 107. „on þone ǽfen Letania maior“ VIII. Kl Maii, Chr. Sax. a°. 1066. Concilium Cloveshoviæ a°. 747. habitum in canone 16. de diebus litaniarum constituit quæ sequuntur: „ut Letaniæ i. e. rogationes a clero omnique populo his diebus cum magna reverentia agantur, i. e. die septimo Kalendarum Maiarum, iuxta ritum Romanæ ecclesiæ: quæ et Letania maior apud eam vocatur. Et item quoque, secundum morem priorum nostrorum, tres dies ante ascensionem Domini in coelos cum ieiunio usque ad horam nonam et missarum celebratione venerentur, non admixtis vanitatibus, uti mos est plurimis vel negligentibus vel imperitis i. e. in ludis et equorum cursibus, et epulis maioribus, sed magis cum timore et tremore, signo passionis Christi nostræque æternæ redemptionis et reliquiis sanctorum eius coram portatis. Omnis populus genu flectendo divinam pro delictis humiliter exoret indulgentiam“ Hnr. Spelm. Concil. 249. Æðelw. Gge 83. Cf. Hom. Bd. XCVII. Opp. ed. Mgne 5, 499.

79. Maius] „Se mônað is nemned on Leden Maius ⁊ on ûre geþeôde Ðrŷmilce, forþon swilc genihtsumnes wæs geô in Brytene ⁊ eâc in Germanialande of ðǽm Ongla þeôd com on þas Breotone, ꝥ hî on ðǽm mônðe þrîwa on dæge mylcedon heôra neât“ (Spelm. Gloss. 418.

Hickes. Gr. AS. 219. Wanl. 107. Grimm Gr. 2, 511. 958. et Gesch. der deutschen Spr. 57 sq. Leo l. c.) i. e. „þrîmilchi dicebatur, quod tribus vicibus in eo per diem pecora mulgebantur; talis enim erat quondam ubertas Britanniæ, vel Germaniæ, de qua in Britanniam natio intravit Anglorum" Bd. de temp. ratione, cp. 15.

81. Philippus et Jacobus] Kl̃ Maii, d. I. Maii, „in Hierapoli Philippi Apostoli et Jacobi Fratris Domini" Mart. Bd.; Rit. Dun. Stev. 52. „on þone ǽrestan dæg þæs mônðes bið sc̃e Philippes tîd, þæs apostoles ⁊ þæs Godes ǽrendwracan. his nama is gereht on Læden „Os lampadis", ꝥ is on ûre geþeôde leôhtfætes mûð" Hickes. l. c. 219. Wanl. 107. „Philippus „„Os lampadis"" interpretatur" (Ord. Vital. hist. eccl. 2, 13. ed. Mgne 156.). Eodem fere modo in hymno de Sc̃o Philippo (Ord. Vital. l. c. Hymnar. AS. 127.): „Proni rogamus, Philippe, os lampadis" mûð leôhtfætes, uti ags. vertitur l. c. et in Ormulo (Wh. 2, 111. 412.):

„⁊ þurrh Filippe onn Englissh iss
Lihhtfatteſs muþ bitacnedd".

In locis supra citatis Jacobi quidem mentio non fit, qui IIII. Idus Aprilis, die X. Aprilis, vel, ut antiquissima martyrologia statuunt, VIII. Kl̃ Apr., d. XXV. Martii passus est; Philippus vero obiit VIII. Idus Maii, d. VIII. Maii. „Sed cum Pelagius papa corpus b. Philippi cum corpore b. Jacobi in basilica XII. apostolorum Romæ reconderet et prima Maii eandem basilicam in honore XII. apostolorum consecraret, visum est, ut eodem die celebraretur festum utriusque apostoli, quod adhuc hodie per orbem celebratur" (V. die Denkwürdigk. der christkathol. Kirche, auctore Jos. Binterim V, 1. 367.). Beda enim in Martyrologio rhythmico (Opp. Mgne 1, 767.) ita dicit:

„Maias prima sacrat Christi doctrina Kalendas,
frater ex his Domini Jacobus micat atque Philippus".

Antiquissimo igitur tempore ecclesia Anglo-Saxonum festum utriusque apostoli conjunxit, uti ex iis, quæ modo afferentur, satis constat. „ðis gôdspel gebyrað tô ðǽre mæssan Philippi et Jacobi" Rubr. Jh. 14, 1. „Philippus, se Godes apostol, ðe we on ðisum dæge wurðiað, bodade gôdspel ánrǽdlice hǽðenum þeôdum . . . . we wurðiað eác on ðisere andwerdan freolstîde ôðerne apostol, Jacob þone rihtwîsan, se wæs on ðisum dæge gemartirod" Hom. Th. 2, 294. 298. De ipso Jacobo autem ambigunt, quis fuerit. Alii Domini nostri Jesu Christi fratrem eum fuisse contendunt, alii Alphæi filium et Mariæ (Mt. 27, 56. Mr. 15, 40.). Auctor fatorum duodecim apostolorum (cod. Vercell. Th. 90—92.) de Philippo, cuius passionem statim post Jacobi maioris martyrium relatum narrat, hæc scribit:

„ . . . Philipus wæs
mid Asseum, þanon êce lîf
þurh rôde cwealm ricene gesôhte,

syððan on galgan in Gearopolim
âhangen wæs hilde corðre".

Mortem vero Jacobi, cuius mentionem facit post Matthæum, ita describit:

„Hŷrde we þæt Jacob in Jerusalem
fore sacerdum swilt þrôwode,
ðurg stenges sweng stíðmôd gecrang
eâdig for ǽfestum. hafað nû êce lîf
mid wuldorcyning wîges tô leâne".

84. Elenan] V. Nonas Maii, d. III. Maii, „Inventio sanctæ Crucis" Mart. Bd. Hom. Bd. XCIII. „seô tîd ðê Cristes rôd wæs gemeted ǽrest" Mn. Sax. Wanl. „nû tôdæg we wurðiað þǽre hâlgan rôde gemynd, ðê ûre drihten on ðrôwode; forðan ðe heô wæs geswutelod on ðisum dæge mannum" Hom. Th. 2, 302. Carmen quoque nobilissimum de crucis inventione, quod in cod. Vercell. exstat (cod. Verc. Th. 105 sqq.) et a Jacobo Grimm sub Elenes nomine editum est, die sexto ante æstatis adventum i. e. V. Nonas Maii eam detectam fuisse disertis verbis narrat:

„ . . . þâ gên him Elene forgeaf
sincweorðunga, þâ hiô wæs sîðes fûs
eft tô êðle, ⁊ ðâ eallum bebeâd
on þâm gumrîce God hergendum
werum ⁊ wîfum þæt hie weorðeden
môde ⁊ mægene þone mǽran dæg
heortan gehygdum, in ðā siô hâlige rôd
gemeted wæs, mǽrost beâma
þâra þe of eorðan upâweôxe
geloden under leâfū. Wæs þâ lencten âgân
butan VI. nihtum ǽr sumeres cyme
on maias Kł".

Vox Kalendae, quæ tempore medii ævii varie usurpabatur, h. l. nihil aliud significat quam mensis, ita ut „on Maias Kalendas" sit: in mense Maii. Similiter enim in Rituali Dunelmensi (Stev. 62.) legitur: „V. Idus Kalendas Julii natale S. Benedicti abbatis" i. e. die XI. mensis Julii.

89. sumor] VII. Idus Maii, d. IX. Maii, „æstatis initium" Ephem. Bd.; „sumeres fruma" Mn. Wanl. 107.

90. wearme gewyderu] cf. Boeth. Fx. 47, 120.: „sumor æfter cymeð wearm gewideru".

93. cyninge] MS. cyninga; male, ut apparet.

97. Augustinus] VII. Kł Junii, d. XXVI. Maii, „in Britannia depositio S. Augustini, primi Anglorum Episcopi" Martyr. Bd. „on sc̄e Augustinus mæssedæg" Chr. Sax. aº. 946. 1061. „on ðone six and twentegôðan dæg ðæs mônðes bið sc̄e Augustines gemynd, þæs biscopes,

se ǽrest fullwiht brohte on þæs Breotone, on Angla þeôde; ⁊ his biscopsetl wæs on Dorobernensis þǽre ceastre, ꝥ wæs on Cantwarabyrg. ond his wundor wæs ꝥ he sealde blindum men gesihðe. ond his sîðfatas ealle tô Breotone ⁊ his gâstlîce lâre syndon âwritene on Engelcynnes steorre, ꝥ is on Historia Anglorum“ Mn. Sax. Hickes. l. c. 219. cf. Wanl. 107. et quæ ad l. 39. adnotavimus. Hymnos de sc̄o Augustino Hymnarium eccł AS. (Stev. 99—102.) præbet hosce: „Cælestis aulæ nobiles Mundique recti principis“ cet.; ad nocturnam: „Summa Dei bonitas cælique septa gubernas“; ad matutinas: „Aveto placidis, Præsul amabilis, Aveto celebri Laude notabilis, Aveto salubri Luce capabilis Augustine placabilis“ . .

101. awyrn Ms.] legendum esse puto: „gumanna wyrn ǽnigne“; vocemque wyrn idem significare opinor, quod weorn (Cod. Exon. Th. 197, 5.), admonitio, verbum, ut congruat cum (sêlran) lâre.

108. ǽrra Lîða] „se mônað is nemned on Læden Junius, ⁊ on ûre geþeôde se ǽrra Lîða, forðon seô lyft bîð þonne smylte ⁊ þâ windas, ond monnum bîð þonne gewunelîc ðæt hî lîþað ðonne on sǽs bryme“ Mn. Sax. Hickes. et Wanl. ll. cc. „Lida dicitur blandus, sive navigabilis, quod in utroque mense [i. e. Junio et Julio] et blanda sit serenitas aurarum, et navigari soleant æquora“ Bd. de rat. tempp. cp. 15. „se ǽrra lîða“, der erste milde [ł linde; cf. Boeth. Fx. 52, 25: „lîðes wedres“] Monat; Grmm. Gr. 2, 360. Quæ in tabula mensium Menologio adiecta Hickesius recenset mensis Junii nomina: Searmônað ł Seremônað, scriptorum testimoniis allatis non probantur. Viri quidem docti, coniecturam tantum, ut videtur, sequentes, Seremônað „aridum mensem“ esse volunt, sed adiectivum sear ł sere in scriptis Anglo-Saxonum hucusque repertum non est. Verbum contra searian, angl. to sear, et eius compositum forsearian sæpius legitur, ut Ps. Th. 1, 4: „his leâf ⁊ his blǽda ne fealwiað, ne nê seariað“, neque arescunt. Cod. Exon. Th. 311, 8: blǽd is gehnǽged eorðan indrytum, ealdað ⁊ searað“, veterascit et arescit. Ps. Th. 21, 13: „mîn mægen is forsearod“, virtus mea exaruit. August. Solil. cp. 2. (cit. in Franc. Junii Etym. Angl. s. v. sear): „treôwen foraldiað ⁊ forseariað ⁊ cumað, ôð ðêr grênu wexað ⁊ gearwað ⁊ rîpað ôð ꝥ hî eft onginnað searian“. Basil. reg. cp. 8. Nrm. 50: „ðæs lîchaman wlite ðe gewyrðeð tô duste ⁊ eallswâ forsearað, swâ scînende blôstman ðe on wyrtum weaxan wynsumlîce on sumera, and wurðað fornumene mid ðæs wintres cyle“. Sed v. Leo 210., qui searo-mônað (Rüstmond) scribit.

111. of tille âgrynt] Vox gryndian scripta legitur in Layam. Mddn. 3, 56.:

„rîd nû swâ Romain
and reôs þê tô hellen,
and þus we scullen grundien,
gif godd ûs wule fulsten“.

Hunc locum **Fred. Madden** ita vertit: „Ride now so, Roman, and sink thee to hell; and thus we shall sink you, if God will us help". Si hæc interpretatio bene se habet, grundan, gryndan ł âgryndan erit „descendere, occidere", gryndian „descendere facere, demergere". Cf. præterea Fred. Madden ad l. c. (Layam. 3, 508.), qui ita dicit: „grundien, literally „fell you to the ground". AS. âgryndan". — till, terminus, statio, germ. zîl, iterum legitur in rhythmis Boeth. Fx. 83, 342 sq.:

„swâ stent eall weoruld
stille on tille".

116. 118. ymb ðreótýne . . týn nihtum eâc] VIII. Kł Jul., d. XXIV. Junii, „Nativitas præcursoris Domini" Mart. Bd. cf. Rit. Dun. Stev. 55. „sc̄e Johannes mæssedæg" Chr. Sax. a°. 1131. „on midsumeres mæssedæg" Rubr. Lc. 1, 56. „sc̄e Johannes âcennes þæs fullweres, se wæs âcenned sex mônðum ǽr Crist" Mnl. Sax. Hickes. p. 219. Wanl. 107. „rihtlíce weorðað Godes gelaðung ðisne dæg þæs mǽran fulluhteres gebyrdtíde, for ðâm manegum wundrum ðe gelumpon on his âcennednysse" Hom. Th. 1, 352. „Nis butan getâcnunge þæt ðæs bydeles âcennednys on ðǽre tîde wæs gefremod ðê se woruldlîca dæg wanigende bíð, ⁊ on drihtnes gebyrdtîde weaxende bíð. Þas getâcnunge onwreâh se ylca Johannes mid ðisum wordum: „Criste gedafenað þæt he weaxe, ⁊ mê þæt ic wanigende beô. Þâ wæs he geðuht ðâm folce þæt he witega wǽre, ⁊ Johannes Crist. Hwæt, ðâ Crist geswutelode hine sylfne ðurh miccle tâcna, ⁊ his hlîsa weôx geond eallne middangeard, þæt he sôð God wæs, seðe wæs ǽrðan witega geðuht. Johannes sôðlîce wæs wanigende on his hlîsan, forðan ðe he wearð oncnâwen witega ⁊ bydel ðæs heofonlîcan æðelinges, seðe wæs lytle ǽr Crist geteald mid ungewissum wênan. Þas wanunge getâcnað se wanigenda dæg his gebyrdtíde, ⁊ se ðeônda dæg ðæs hǽlendes âcennednysse gebîcnað his ðeôndan mihte æfter ðǽre menniscnysse" Hom. Th. 1, 356. 358. Tota hæc expositio e Sc̄i Augustini enarratione in Psalm. 132. desumta est. „Hominis dispensatio, inquit ille, minor minorque fiebat, quæ significabatur in Johanne; Dei dispensatio in Domino nostro Jesu Christo crescebat; quod et natalibus eorum ostenditur. Nam ille natus est, sicut tradit ecclesia, octavo Kalendas Julias, cum iam incipiunt minui dies; Dominus autem natus octavo Kalendas Januarias, quando iam dies incipiunt crescere. Audi ipsum Johannem confitentem: „Illum oportet crescere, me autem minui" V. in Francisci Junii ed. IV. Evv. AS. Thomæ Mareshall. observv. in versionem AS. p. 520. et cf. Ormul. Wh. 2, 355.

116. þeôdnes dýrling] cognomen, quo Evangelista gaudebat (Hom. Th. 1, 58.), ad Baptistam transfertur, ut in Ormulo Wh. 1, 321. l. 9219. cf. 2, 396.):

„þuss toc Johan, Cristess derrling,
to spellenn i þe wesste".

Hymnus in nativitate Sancti Johannis Baptistæ: „Ut queant laxis resonare fibris" v. in Hymnar. AS. Stev. 132 sq.

119. on midne sumor] midsumor, solstitium æstivum. „tô middan sumera"; Chr. Sax. a°. 898. 916. 921. 922. 924. 1039. 1052. 1056. „æstas is sumor, se hæfð sunstede" Tract. tempp. Wr. 8. „solstitia, ðæt ys on ûre geþeôde sungihte" Mnl. Sax. Wanl. 107.

122. Petrus ⁊ Paulus] III. Kl Julii, d. XXIX. Junii, „Romæ natalis apostolorum Petri et Pauli" Mart. Bd.; cf. Rit. Dun. Stev. 57. II. Kl Jul. Scī Pauli apostoli. Rit. Dunelm. p. 57., ut in Sacramentario S. Gregorii Papæ. Antiquitus igitur hos apostolos non uno et eodem die cultos fuisse, etiam Rubrica Jh. 21, 15. testatur: „ðis gôdspel gebyrað on Petres mæsseǽfen", in vigilia Petri. Sed „Hieronymus et quique alii autores testantur, quod in una die simul Petrus et Paulus martyrizati sunt. Samod hî ferdon, Petrus et Paulus, on ðisum dæge sigefæste tô ðǽre heofonlîcan wunungе, on þâm syx ⁊ þrittegôðan geâre æfter Cristes ðrôwunge, mid þâm hî wuniað on êcnysse" Hom. Th. 1, 382. Idem innuere videtur hymnus in passione apostolorum Petri et Pauli: „Aurea luce et decore roseo" cet. (Hymn. Stev. 105.) et auctor Fatorum Apostolorum, qui, Abdiae narrationem sequens, ita dicit (Cod. Vercell. app. B. 90.):

„ . . . . sume on Rome byrig
frame fyrdhwate feorh ofgêfon
þurh Nerones nea[r]we searwe
Petrus ⁊ Paulus . is se apostolhâd
wîde geweorðad ofer werþeôda".

Item hymnus de sancto Petro Pauloque (Hymnar. Stev. 160.), ita incipiens: „Felix per omnes festum mundi cardines
Apostolorum præpollet alacriter
Petri beati, Pauli sacratissimi,
Quos Christus almo consecravit sanguine,
Ecclesiarum deputavit principes".

132. Julius mônað] „ðone seofoðan mônað we nemnað on Leden Julius, forþam þe ealde men hǽðene nemndon ðone mônað þâm naman on þæs caseres ârweorðnysse, Julius wæs nemned; forðâm þe he wæs on þâm mônðe âccenned. þone mônað we nemnað on ûre geþeôde se æftera Lîða" Mn. Sax. in Gloss. Spelm. cf. Wanl. 107. Leo 211.

133. Jacobus] VIII. Kl Aug. „Natale Scī Jacobi apostoli, Zebedæi" Mart. Bd.; cf. Rit. Dun. Stev. 63. „þæs apostoles gemynd ⁊ þæs Godes ǽrendracan sc̄e Jacobus, se ealra þǽra apostola ǽrost geþrôwode for Criste" Wanl. p. 107. „on þisum dæge we wurðiað on ûrum lofsangum ⁊ on freolse þone mǽran apostol Jacobum, Johannes brôðor þæs gôdspelleres" Hom. Th. 2, 412. Cf. Fata App. (cod. Vercell. Th. p. 91. l. 65 sq.):

„ . . næs his [i. e. Johannis] brôðor læt
síðes sǽne, ac ðurh sweordes bite
mid Judeum Jacob scolde
fore Herode ealdre gedǽlan
feorh wið flǽsce“.

138. 139. Weodmônað Agustus] „ðone mônað man nemneð on Leden Augustus mônað. Romana duguð hine nemnde ǽrest þý noman, forðon þý ǽrestan dæge þæs mônðes he getrymede Romana cynedôm ⁊ oferswíðde þâ þe ǽr ðæt tôwurpon. ⁊ on úre geþeôde we nemnað þone mônað Weodmônað, forþon þe hí on þâm mônðe mǽst geweaxað“ Mn. Sax. Spelm. l. c. Hickes. Exon. 219. e Bedæ de rat. tempp. cp. 15. Leo 211. „Weod“ Anglis est „weeds“, herbæ noxiæ V. Etymol. Anglic. Junii s. v. Lye s. v. Grimm Gr. 2, 510. 3, 371. cet. „Weodubinde, viticella“ Gloss. Mone p. 322. Evv. nordh. Bk. Gloss. s. v. wudubinde. „weodhôc, sarculum“ Gloss. Hann. et dict. Lye. = „weod-hook, a hook for cutting weeds or briars“ Js. 7, 25. Gloss. Mdd. s. v.

140. hlâfmæssan dæg] Kl Aug., d. I. Aug., „hlâfmæsse“ Chr. Sax. a°. 921. 1009. 1065. 1086. „hlâmmæsse“ a°. 1100. „at te Lâmmasse“ a°. 1135. Gibs. 237, 23. „til Lammesse time“ Piers Ploughm. Wr. 134. angl. Lammas. „We hit [festum sc. S. Petri ad vincula] healdað on ðǽre nihte þe ge hâtað Hlâfmesse“ Hom. Th. 2, 384.

140. hærfest cymð] VII. Idus Augusti, d. VII. Aug., initium autumni Beda. „tô æfter heruest“ Chr. Sax. a°. 1126. Gibs. 230, 2.

146. Laurentius IIII. Idus Augusti, d. X. Aug., „Natale S. Laurentii, sub Decio“ Mart. Bd. „sce Laurentius mæssedæg“ Rubr. Mt. 17, 24. „on s. Laurentius messedæig“ Chr. Sax. a°. 1125. Gibs. 229, 38. Cf. Mn. Sax. Hickes. l. c. et Wanl. 108. Hom. Th. 2, 416. sqq. 434: „uton nû biddan mid eâdmôdre stemne ðone hâlgan Godes cýðere Laurentius, þæs freolstîd geswutelad þes andwerda dæg ealre geleâffulre gelaðunge, þæt he ûs ðingige wið ðone heofenlîcan cyning“ . . . Hymnus de passione S. Laurentii Martyris: „Martyris Christi colimus triumphum“ cet. Hymnar. Stev. 106 sqq.

148. þæs ymb fíf niht] XVIII. Kl Septembr., d. XV. Aug., „S. Mariæ dormitio“ Mart. Bd. „Adsumptio Sanctæ Mariæ“ Rit. Dun. Stev. 65. „tô assumptione S. Mariæ“ Rubr. Lc. 10, 38. „assumptio Sce Mariæ“ Chr. Sax. a°. 1077. 1086. „seô tîd ðê sca Maria on ðone dæg heô gewât of middanearde to Criste“ Wanl. 108. Hoc festum ab ecclesia plus uno nomine nominabatur: Mariæ Virg. assumptio („on ðisum dægðerlîcum dæge seô eâdige Maria wæs tô heofenlîcere wunuge genumen“ Hom. Th. 1, 436. „God on þysum dæge genam hí tô ðâm heofonlîcan þrymsetle“ Hom. l. c. 440.), transitus (geleornes), depositio, pausatio, dormitio, ascensus („be ðysre heofonlîcan cwêne upstige wundrode se hâlga gâst on lofsangum“

Hom. l. c. 442.). Ælfrîc, in homilia de assumptione B. M. V., præter Hieronymum, Gregorium maxime Turonensem (Miraculor. lib. 1, 4.) auctorem secutus est, qui primus omnium resurrectionem eius, corporisque et animæ unâ in coelos assumptionem planis docuit verbis. Adamnani quoque locum satis notabilem (de locis sanctis 1, 13.) Ælfrîc ita fere reddidit: „nis nânum deâdlîcum men cûð hû oððe on hwylcere tîde hyra hâlga lîchama þanon [e sepulcro sc.] gebroden wǽre, oððe hwider he âhafen sŷ, oððe hwæðer heô of deâðe ârîse“ Hom. Th. 1, 440. Bampton Lect. Sms. 226 sq. Hymni in assumptione S. M. V. leguntur in hymnario eccł AS. Stev. (108 sqq.) quatuor, quorum primus hâc incipit strophâ:

„O quam glorifica luce coruscas
stirpis Davidicæ regia proles,
sublimis residens Virgo Maria
supra celigenas ætheris omnes.“

151. neorxnawange] casus acc., ut alias: „ut replerent paradisum“, ꝥ hî gefeldon neorxnewange“ Hymnar. 135.

155. Barðolomeus] VIII. Kł Septembr., d. XXV. Aug., sci Bartholomæi apostoli Rit. Dun. Stev. 67. „on sce Bartholomeus mæssedæg“ Chr. Sax. aº. 1065. „þæs apostoles tîd sci Bartholomei, se wæs Cristes ǽrendraca on India mægðe“ Wanl. 108. Martyrium eius, ex Abdiæ traditione, in Fatis apostolorum (Cod. Vercell. Th. 91. l. 83 sqq.) ita narratur:

„Huru wîde wearð wurd undyrne,
þæt tô Indeum aldre gelæðde
beaducræftig beorn Bartholameus,
þone hêht Astrias in Albano
hǽðen ⁊ hyge blind heâfde beneôtan,
forþan he ðâ hǽðengild hyran ne wolde,
wig weorðian. him wæs wuldres dreâm
lîfwela leôfra, þonne þæs leâsan godu“.

V. præterea Hom. Th. 1, 454 sqq. et stropha de S. Bartholomæo (Hymnar. Stev. 127.), quæ his orditur verbis: „Bartholomæe, cæli sidus aureum“.

158. ymb feôwer niht] IIII. Kł Septembr., d. XXIX. Aug., Passio Sci Johannis baptistæ, Ephem. Bd. „innan hærfeste tô sce Johannes mæssan“ Rubr. Mr. 6, 17. „sci Johannis ðrôwung þæs myclan fulluhtres“ Hickes. et Wanl. ll. cc. Cf. Hom. Th. 1, 476 ff.

167. September fǽr] „Hâlegmônað“, mensis sacrorum Beda de rat. tempp. „se mônað hâtte on Læden Septembris, and on ûre geþeôde Hâligmônað, forþon þe ûre yldran, ðâðâ hî hǽðene wǽron, on ðâm mônðe hî guldon hiôra deofolgyldum“ Hcks. et Wanl. ll. cc. „hærfestmônað“ Gl. Hann. Ælfr.

167. þŷ seofoðan dæg] VI. Idus Septbr., d. VIII. Septbr., „Natale sanctæ Dei genetricis“ Mart. Bd. Nativitas S. Mariæ Rit. Dun. Stev.

68. „sc̄a Marian âcennednis“ Hcks. et Wanl. ll. cc. „seô lâtere sc̄e Marian mæsse“ Chr. Sax. a°. 1052. „seô æftre Marian mæsse“ a°. 1047. Mm. 443. „sc̄a Marian mæsse“ Chr. Sax. a°. 1048. 1052. „on natiuitas sc̄e Mariæ“ Chr. Sax. a°. 994. 1011. 1015. 1066. 1086. Gibs. 189, 15. „betwyx natiuit. S. Marie ⁊ Michaeles messe“ a°. 1126. Gibs. 230, 4. „on hærfeste ǽr Sc̄a Marian mæssan“ Ælfr. dômas in ALL. Th. 41. In festo nativitatis beatæ Mariæ, sub Edredo rege, a°. 948., concilium Londonii est habitum, de quo v. Concil. Spelm. 428. et Ingulph. 874., versionis autem Henrici Riley 65. De S. Maria: „Hwæt wylle we secgan ymbe Marian gebyrdtîde, buton þæt heô wæs gestrŷned þurh fæder and ðurh môder swa swa ôðre men, and wæs on ðâm dæge âcenned þe we cweðað sexta idus Septembris? Hire fæder hâtte Joachim, and hire môder Anna, eâwfæste men on ðǽre ealdan ǽ; ac we nellað be ðâm nâ swîðor âwrîtan, þŷlæs ðe we on ǽnigum gedwylde befeallon. Eâc þæs dæges gôdspel [Ev. Mt. cp. 1.] is swîðe earfoðe lǽwedum mannum tô understandenne; hit is eal mǽst mid hâligra manna naman geset, and hî habbað swîðe langsume trahtnunge, æfter ðâm gâstlîcum andgite. ðî we hit lǽtað unsǽd“. Hom. Th. 2, 466. Bampt. Lect. Sms. 226.

172. Matheus] XI. Kl̄ Octbr., d. XXI. Septbr., Natalis S. Matthæi Apostoli et Evangelistæ, Mart. Bd. „on vigilia sc̄i Mathei“ Chr. Sax. a°. 1066. „on sc̄e Matheus mæsseǽfen“ Rubr. Mt. 9, 9. „on ðone XXI. dæg ðæs mônðes bið ðæs apostoles tîd sc̄s Matheus, se wæs ǽrest mid Judeum thelonarius, þæt is gafoles moniend ⁊ wicggerêfa, ac Crist hine ceâs him tô ðegene“ cet. Hcks. 219. cf. Wnl. 108.

„Hwæt, we þæt gehŷrdon þurg hâlige bêc,
þæt mid Sigelwarum sôð yppe wearð
dryhtlîc dôm Godes, dæges ôr onwôc
leôhtes geleâfan, land wæs gefǽlsod
þurh Matheus mǽre lâre,
þone hêt Irtacus ðurh yrne hyge,
wælreôw cyning, wǽpnum âswebban“.

Ita legitur in Cod. Vercell. Th. 91. l. 125 sqq. et in passionis huius apostoli Abdiæ narratione e libro VII. hist. Apost. ab Ælfrîco repetita in Hom. Th. 2, 472 sqq. In libro autem III. Abdias scribit, Andream Ap. Matthæum Myrmidone, Achaiæ urbe, ob evangelii prædicationem erutis oculis, carceri inclusum liberasse visumque ipsi restituisse. De quo facto legantur versus ASaxonice conscripti, artis et humanitatis pleni, qui in cod. Vercellensis parte poetica exstant (ed. Th. 71. l. 2010 sqq. Vercell. P. Kmb. 58. l. 2007 sgg. Andr. u. El. Gr. l. 1004 sqq. coll. c. p. XIV. sqq.).

175. emnihte dæg] VII. Kl̄ Octbr., d. XXV. Septbr., æquinoctium iuxta quosdam, et locus indictionum, Ephem. Bedæ. „autumnus is hærfest, þe hæfð ôðre emnihte“ Tract. de tempp. Wr. 8.

178. Michaheles] III. Kl Octbr., XXIX. Septbr., „Dedicatio ecclesiæ Sancti Angeli Michaelis" Martyr. Bd. „on ðone XXVIIII. dæg þæs mônðes bið sc̄e Michaelis cirican gehâlgung in Tracla ðǽre ceastre Hieracle ðǽre mægðe. feônda menigo com tô ðǽre ceastre . . on ðone dæg ðe we mǽrsiað sc̄e Michaeles gemynd" Hcks. l. c. cf. Wnl. l. c. „on sc̄e Michaeles ǽfen" Chr. Sax. a°. 1014. 1091. „tô sc̄e Michaheles tíde" a°. 759. „sc̄e Michaeles mæsse" a°. 1011. 1066. 1086., Gibs. 192, 20. 1095.; 203, 5. 1097.; 205, 26. „s. Michaeles messe" a°. 1125.; 229, 30. 1126.; 230, 4. „at Michaeles messe" a°. 1129.; 234, 7. „sc̄e Michæles mæssedæg" Rubr. Mt. 18, 1. Hom. Th. 1, 502: „manegum mannum is cûð seô hâlige stôw sc̄e Michaheles. on þǽre dûne þe is gehâten Garganus" cet. Potestas archangeli tutelaris his exponitur verbis, l. c. 518.: „sum Godes engel spræc tô Danihele [10, 13.] embe ðone heâhengel þe Perscisce ðeôde bewiste, and cwæð: „mê com tô se heâhengel, Grêciscre þeôde ealdor, and is heôra nân mîn gefylsta buton Michahel, Ebreisces folces ealdor. efne nû Michahel, ân ðǽra fyrmestra ealdra, com mê tô fultume, and ic wunode ðǽr wið þone cyning Persciscre ðeôde". mid þisum wordum is geswutelod hû micele care ðâ heâhenglas habbað heôra ealdordômes ofer mancynn, ðâ ðâ he cwæð, þæt Michahel him côme tô fultume. Is nû geleâflíc þæt se heâhengel Michahel hæbbe gýmene cristenra manna, seðe wæs ðæs Ebreiscan folces ealdor þâ hwîle ðe hî on God belýfdon; and þæt he geswutelode, þâðâ he him sylfum circan getimbrodo betwux geleâffulre ðeôde on ðâm munte Gargano. þæt is gedôn be Godes fadunge, þæt se mǽra heofonlíca engel beô singallîce cristenra manna gefylsta on sorðan ⁊ þingere on heofonum tô ðâm ælmihtigan Gode, seðe leofað ⁊ rixað â on êcnysse". — Hymnus in dedicatione basilicæ Sc̄i Michaelis (Hymnar. Stev. p. 113.): „Mysteriorum signifer Cælestium archangele" cet.

184. Winterfylleð] „Winterfylleð potest dici composito novo nomine hieme-plenilunium" Bda de rat. tempp. 15. „on Læden Octember, ⁊ on ûre geþeôde Winterfylleð" Hcks. et Wnl. ll. cc. Spelm. Gl. l. c. „October, ôðer mônað ther onfæst", sic Gl. Hann.; ôðer mônað on hærfest, an ôðer hærfestmônað?

188. ⁊ fîf nihtum] seofon nihtum legendum esse puto, ut concinat computus et restituatur literarum assonantia. Celebratur enim Passio Simonis et Judæ V. Kl Novbr. (Rit. Dun. p. 72.), die XXVIII. Octbr. „on S. Simones ⁊ Judan mæsseǽfen (XXVII. Octbr.)" Chr. Sax. a°. 1065. „on þâra apostola mæssedæg Simonis ⁊ Judæ" a°. 984. „V. Kl Novbr. Natale Sanctorum Apostolorum Simonis et Thadei" (Martyr. Bd.), „qui etiam Judas Jacobi legitur, et alibi appellatur Lebbæus", uti Martyrol. Coloniæ editum addit.

„Nǽron ðâ twegen tohtan sǽne
lindgelâces, land Persea
sôhton sîðfrome Simon ⁊ Thaddeus,

beornas beadorôfe him wearð bâm samod
ân endedæg. æðele sceoldon
ðurh wǽpenhete weorc þrówigan,
sigeleân sêcan ⁊ þone sôðan gefeân,
dreâm æfter deâðe, þâ gedǽled wearð
lif wið lîce, ⁊ þâs lǽnan gestreôn
îdle ǽhtwelan ealne forhogodan".

Cod. Verc. Th. 92. l. 149 sqq. Cf. præterea Hom. Th. 2, 480 sqq., ubi passio utriusque apostoli ex Abdia (Acta App. l. 17.) fuse lateque narratur. In fine hæc leguntur: „þas race âwrât se biscop Abdîas, seðe þâm apostolum folgode fram Judealonde. He âwrât hî on Ebreiscum gereorde ⁊ his leorningcniht Eutropus hî âwende eft on Grêciscum gereorde, and Africanus hí âwrât eft on týn bôcum".

195. Blôtmônað] „mensis immolationum, quia in eo pecora, quæ occisuri erant, diis suis voverent" Bd. de rat. tempp. 15. „se endlyfta mônað is nemned on Læden Novembris, ⁊ on ûre geþeôde „blôtmônað", forþam þe ûre yldran ðâ hwîle hig hǽðene wǽron on þâm mônað hig âbleôtan, ꝥ is âccendon ⁊ benemndon hýra deôfolgyldum þâ neât, þâ þe hig woldon sleân. ⁊ þone seofoðan dæg þæs mônðes býð wyntres fruma. Se wynter hafað twâ ⁊ hundnygontig daga; ⁊ þonne gangað þâ seofan steorran up on ǽfen, ⁊ on dægrêd on setl. þonne se mônað býð geendod þe sê nemned blôtmônað, þonne býð seô nyht XVI. tîda lang, ⁊ se dæg VIII. týda" Spelm. Gloss. l. c. Cf. Hcks. et Wanl. ll. cc.

195—198. Hi versus referendi sunt ad decimarum oblationem, quæ die omnium Sanctorum fiebat: „⁊ gelǽste man teôðunge eorðwæstma be ealra hâlgena mæssan" ALL. Th. 136, 16. 17.

200. ealra sancta symbel] Kl̄ Novembris, d. I. Novbr., „Festivitas omnium Sanctorum" Martyr. Bd. „Natale omnium Sanctorum" Rit. Dun. Stev. 73. „tô Omnium Sanctorum" Chr. Sax. a°. 933. „tô ealra hâlgena" a°. 1095. Gibs. 203, 9. „ealra hâlgena mæsseniht" a°. 971. 1066. ł „mæsseǽfen" (uigilia) a°. 1094. Gibs. 201, 25. „ealra hâligra mæsse" a°. 901. „ðys gôdspel gebyrað tô ealra hâlgena mæssan" Rubr. Mt. 5, 1. Observv. Maresh. 523. Hymni in festivitate omnium Sanctorum in hymnario ecclesiæ AS. leguntur tres; qui ad vesperam canebatur, his incipit verbis: „Festiva sæclis colitur Dies Sanctorum omnium" (Hymnar. Stev. 117.); hymni ad nocturnas strophæ duæ priores hæ sunt: „Christe, redemptor omnium,
Conserva tuos famulos,
Beatæ semper Virginis
Placatus sanctis precibus.
Beata quoque agmina
cælestium spirituum,
præterita præsentia
futura mala pellite".

ADNOTATIONES.

Hymnus ad matutinam sic orditur: „Omnium, Christe, pariter tuorum Festa Sanctorum colimus precantes“ cet.

203. on syx nihtum] VII. Idus Novbr., d. VII. Novbr., „Hyemis initium; habet dies nonaginta duos“ Ephemer. Bd. „wyntres fruma“ Wanl. 109. Andr. und El. Gr. XXIV.

208. Martinus] III. Idus Novembris, d. XI. Novbr., Natale S. Martini episcopi, Turonis civitate Bd. Martyr.; Rit. Dun. Stev. 76. notat: II. Idus Novbr. „sce Martines mæsse“ Chr. Sax. a°. 918. 919. 921. 971. 1006. 1021. 1089. 1097. Gibs. 205, 40. „sce Martines gewitenis þæs hâlgan bisceopes“ Wanl. 109. Depositio S. Martini ep in Hom. Th. 2, 498: „Martinus, se wunderfulla Godes andettere“, cet. V. inprimis Hom. de obitu eius, quæ passim rhythmum poeticum inducit; l. g. p. 518: „hundeahtatig geâra he wæs on his lífe, ðâðâ he of woruldo gewât tô heofenum. eâlâ, hwilc heofung holdra ⁊ geleâffulra! hlûde ðâ swegde ⁊ swíðost ðǽra muneca ⁊ mynecena wôp, on Martines deâðe“ cet. De S. Martini vita Gregorius Turon. (hist. Franc. 10, 31. ed. Migne 563.) se tres a Severo Sulpicio libros conscriptos legisse testatur. Hymni in natale S. Martini ep in Hymnario Stev. (121 sqq.) inveniuntur tres, quorum primus ita incipit: „Martine, confessor Dei, Valens vigore spiritus, Carnis fatescens artubus, Mortis futuræ præscius“.

211. fangode] loco huius vocis, quæ sensum præbet nullum, ego lego: feogande ł feogende, osores, adversarii; cf. Ps. Th. 118, 128: „ic unrihte wegas ealle feoge“, odio habui. 138, 19: „ic hí mid rihte recene feoge“, oderam. 73, 22: „ðâ ðe feogeað þê“, qui te oderunt. De particc. præs. in ande desinentibus v. Evv. Nordh. Bk. CXVI. cf. Psalm. Stev. 88, 24: „odientes, figende“; 105, 10: „de manu odientium, of honda figendra“. Saxonice vyant, inimicus. Regg. 51, 22.

213. felda] fela legendum esse puto.

214. Clementes] IX. Kł Decbr., d. XXIII. Novbr., „Romæ natale S. Clementis episcopi“ cet. Mart. Bd. Rit. Dun. Stev. 78. „on sce Clementes mæssedæg“ Chr. Sax. a°. 955. „sci Clementis týd þæs Papan“ Wanl. 109. Hom. Th. 1, 556 sqq.: „þes hâlga wer Clemens, þe we on ðisum andweardan freolsdæge wurðiað, wæs ðæs eâdigan Petres apostoles leorningcniht“. De martyrio vero eius ita scribitur: „Se ârleâsa cwellere Aufidianus, ðâðâ he ne mihte mid nânum þeôwracan ðâ cristenan geegsian, forðan ðe hí ealle samod blissigende tô martyrdôme onetton, þâ forlêt he þæt folc, and ðone biscop ǽnne tô þâm hǽðengylde genýdde; ac ðâðâ he gesæh þæt he nâteshwon hine gebígan ne mihte, þâ cwæð he tô his underðeóddum: „Lædað hine tô middere sǽ and getígað ǽnne ancran tô his swuran, and âscûfað hine ût on middan þǽre dýpan“. Hit wearð þâ gedôn be hǽse þæs wælhreôwan cwelleres, and micel menigu þǽra cristenra stôd on þǽre sǽ strande, wêpende ⁊ biddende þone ælmihtigan „þæt

hí môston his hâlige lîe mid heóra ðênungum behwurfan" Hom. Th. 1, 564. Ord. Vital. Mgne 2, 24. North. Myth. Th. 2, 252.

216.] æðele Andreas] II. Kł Decbr., d. XXX. Novbr., „Natale S. Andreæ apostoli" Bd. Martyr. „Passio S. Andreæ apostoli" Rit. Dun. Stev. 78. 79. „sc̃e Andreas tŷd þæs apostoles" Wanl. 109. „in uigilia S. Andree" Chr. Sax. aº. 963. „be s. Andreas messe" aº. 1129. Gibs. 234, 14. „s. Andreas messe ł mæssedæg" Chr. Sax. aº. 1010. 1016. 1041. 1083. „efter s. Andreas massedæi" aº. 1135; 237, 32. „ðys gebyrað on sc̃e Andreas mæsseǽfen" Rubr. J. 1, 35. „ðys aceal on Andreas mæssedæg" Rubr. Mt. 4, 18. Cf. Cod. Vercell. Th. 90. l. 31—44. de fatis app.:

„swylce Andreas in Achâgia
for Egias aldre genêðde.
ne þreôdode he fore þrymme ðeôdcyninges
ǽniges on eorðan, ac him êce geceás
langsumre lîf, leôht unhwílen,
syððan hilde heard heriges byrhtme
æfter gûðplegan gealgan þehte".

V. præterea in Hom. Th. 1, 586 sqq.: Passionem Andreæ. Cod. Vercell. Th. 47 sqq. Andr. u. El. Gr. VI. sqq. Vercell. P. Kmb. XI. sqq. Andr. Gdw. Hymnus in festivitate S. Andreæ apostoli in Hymnario Eccł AS. Stev. p. 38. exstat, his incipiens verbis: „Nobis ecce dies ordine congruo" et quæ sequuntur.

220. 221. Decembris] „Se twelfta mônað is nemned on Læden Decembris ⁊ on ûre geþeôde „se ǽrra geôla"; forðam ðâ mônðas twegen syndon nemnde ânum naman: ôðer „se ǽrra geôla", ôðer „se æftera", forðam þe hira ôðer gangað beforan þǽre sunnan, ǽr þon þe heô cyrre hig tô þæs dæges lenge, ôðer æfter". Glossar. Spelm. l. c. e libro Saxonico biblioth. Exoniensis vocato„ spellbôc wintres ⁊ sumeres". Bd. rat. tempp. cp. 15. Wanl. 109., quem vide. De voce „geôla ł geôhol ł Jula" multi multa protulerunt; v. Hicks. Gramm. AS. 211. Grimm. Gr. I, 370. 2, 510. 614. D. Mythol. 664. Gesch. der D. Spr. ed. I. 78. 80. 93. 106. 107. 108. 110. Wb. der goth. Spr. Dfenb. 122. North. Myth. Th. 208. Ormul. Wh. 2, 634 sq. Leo Rectitud. 205. 207.

223. Thomase] XII. Kł Jan., d. XXI. Dcbr., „Natale S. Thomæ Apostoli" Mart. Bd. Rit. Dun. Stev. p. 80. „on Đomes mæsseniht" in vigilia S. Thomæ; Chr. Sax. aº. 1053. De hoc apostolo poeta Cod. Vercell. Th. p. 91, 99 sqq. ita dicit:

„Swylce Thomas eâc þriste genêðde
on Indea ôðre dǽlas,
þǽr manegum wearð môd onlîhted,
hige onhyrded þurh his hâlig word,
syððan collenferð cyninges brôðor
âwehte for weorodum wundorcræfte
þurh drihtnes miht, þæt he of deâðe ârâs,

geong ⁊ gûðhwæt, ⁊ him wæs Gâd nama.
⁊ ðâ þǽm folce feorg gesealde
sin æt sæcce, sweordrǽs fornam
þurh hǽðene hand. þǽr se hâlga gecrang
wund for weorudum, þonon wuldres leôht
sâwle gesôhte, sigores tô leâne".

De eodem in Hymnar. eccl AS. Stev. 128. stropha servata exstat, his verbis exordium sumens: „O Thoma, Christi perlustrator lateri". V. Piers Ploughm. Wr.: „Thaddee and ten mo with Thomas of Inde".

226. emb feôwer niht] VIII. Kl Jan., d. XXV. Decbr., „Nativitas Domini nostri Jesu Christi" Mart. Bd.; Ormul. Wh. 1, 64. l. 1909—1920.:

„⁊ Crist wæs borenn i þiss lif
wiþþinnenn Yoles moneþþ,
acc all þatt moneþþ wæs þatt dagg
full neh gan ut till ende;
forr þatt wass o þe fiffte dagg
att twenntig daghes ende
off Yol, þatt ure Laferrd Crist
wass borenn her to manne.
⁊ o þatt dagg biginneþþ uss
þe daggess lihht to waxenn,
⁊ uss comm soþfasst lihht þurrh Crist,
swa summ ge littlær herrdenn".

Ephem. Bd. d. XXIV. Decbr., IX. Kl Jan. ita ponit: „vigilia Nativitatis Domini. Solstitium, iuxta quosdam"; v. supra ad l. 2. In libris ecclesiasticis etiam dominicæ in adventu (drihtnes Godes tôcyme ł Cristes tôcyme) usque ad festum nativitatis Domini nomen acceperunt a solstitio hiemali; ita enim recensentur in Rubricis Evv. (cf. „ðâ hâlgan gôdspel" Th. et „die vier Evangelien" Bk.): Mt. 21, 1.: ðys sceal on ðǽre feôrðan wucan ǽr myddawintra; Lc. 19, 29.: ðys gebyrað feôwer wucan ǽr middan wintra ⁊ on Palmsunnandæg; Mt. 3, 1.: ðys sceal on Wodnesdæg on þǽre ðryddan wucan ǽr myddan wintra; J. 1, 15.: ðys gôdspel gebyrað ðrým wucan ǽr middan wintra, on ðone frigedæg; Mt. 11, 2.: on ðǽre ǽrran wucan ǽr mydawintra; Lc. 1, 26.: ðys sceal on Wodnesdæg to ðâm ymbrene ǽr myddawintra. Vox ymbrene ł embryne, embrene proprie significat idem quod „cursus, cyclus", ut Hom. Th. 1, 178.: „nû is ðis fæsten eallum cristenum mannum geset tô healdenne on ǽlces geâres ymbryne"; Gl. Prudent. app. B. 189.: „quinquennia iam decem, týn embrynas"; de ieiunio quatuor temporum: „on ǽlcum ymbrenfæstene" Hom. Th. 2, 608. „ðâ feôwer ymbrenu on twelf monðū, ðe for rihtlîce âsette synd" Hom. cit. in AS. Church Smes. 258.; angl. emberweek Etym. angl. Jun. s. v., ubi plura de hac voce notantur. „ðis synt þâ riht ymbrendagas, ðe man mid rihte healdan sceal, ꝥ is: on Kl Martii, on þǽre forman wucan; ⁊ Kl Junii, on þǽre æfteran wucan; ⁊ on

Kł Septemƀ, on þære þriddan wucan; ⁊ on Kł-December, on þâ nêhstan wucan ǽr Cristes mæssan" ALL. Th. 391. poenit. Ecgb. 21. et dial. Ecgb. ALL. Th. 324. Concil. Spelm. 250: Concil. Clovesh. aº. 747. habiti can. 18. Concil. Spelm. 518. Concil. Ænhamens. aº. 1006. habiti canon 16. Legg. AS. Wilk. 121. ALL. Th. 133 sqq. „ymbren ⁊ fæstena", ember-days and fasts ALL. Th. 187, 23. Sed redeamus ad eam, de qua degressi sumus, rubricarum recensionem. Lc. 1, 39.: ðys gebyrað on frigedæg tô ðǽm ylcan fæstene; Lc. 3, 1.: ðys gebyrað on sæterndæg tô ǽwfæstene (cf. Confess. Ecgb. in ALL. Th. 358, can. 37.: „ðreô ǽfestenu [i. e. legitima ieiunia] syndon on geâre . . . ⁊ ꝥ XL. nihta ǽr geâlum, þonne gebiddeð hine eall ꝥ werod fore ⁊ orationes rǽdað") ǽr myddan wintra; J. 1, 1.: ðys gebyrað on ðone sunnandæg ǽr myddan wyntra; Mt. 1, 18.: ðys gôdspel gebyrað on mydewintres mæsseǽfen, i. e. in vigilia nativitatis domini; Lc. 2, 1.: ðys sceal on myddewyntres mæssenyht, tô ðǽre forman mæssan, i. e. in nativ. Domini ad primam missam (in nocte). Annales quoque et Leges AS. nomen „midwinter" retinuerunt, ut: „beforen midwinterdæi" Chr. Sax. aº. 1144. Gibs. 244, 14. „on midwintresdæg" aº. 1066. „æft midewinter" aº. 1083. 1085. 1135. „in þǽre middewintres tide" aº. 1006. „on þâm feôfertegan dæge ofer midne winter" aº. 763. „on middewintres mæsseniht" aº. 827. V. præterea Chr. Sax. sub annis 1009. 1010. 1086. 1091. 1094. 1097. „tô Cristes mæssan" aº. 1043. 1124. 1125. 1126. 1127. „tôforan Cristes mæssan" aº. 1038. „on Cristes tîde" aº. 1123. Tempore Nordmannorum invaluit nomen nativiteð, quod eodem modo, quo aliæ voces (ut carited: „se abbot heôld mycel carited" Chr. Sax. aº. 1137. Gibs. 240, 12.; cariteþ, kariteþ in Ormulo Wh. Gloss.; Chr. Sax. s. eodem anno habet: tresor, justise, prisun, tenserie, i. e. tenseria, Dufresne s. v.) in linguam Saxonicam e Gallica irrepserat: „tô Natiuiteð" Chr. Sax. aº. 1105. 1106. 1108. 1113. 1114.

Semel legitur „Cristes hidercyme" (Bd. Sm. 475, 16.), qua voce non festum adventus, sed nativitatis Domini designatur, ut e loco citato satis constat; Beda enim habet: „ab incarnatione Domini" (l. c. Bd. 1, 3. ed. Stev. 1. p. 15, 10.). Eodem sensu, de Domino, qui in mundum venit Dei filius incarnatus, hæc vox accipitur in cod. Exon. Th. 9, 29. 23, 12. 37, 2. 227, 10. Sermones de natali Domini exstant in Ælfr. homil. Th. 1, 28 sqq. 2, 4 sqq. Hymni denique eodem die festo canendi in Hymnario AS. afferuntur hi: ad vesperam „Christe, redemptor omnium" Stev. 39.; ad nocturnam „Surgentes ad te, Domine" Stev. 40.; ad matutinam „Audi, redemptor gentium" ł „Veni, redemptor gentium" Stev. 41. 43.; ad tertiam „Christe hac hora tertia" Stev. 151.

Sý wuldor Gode in heânnyssum, and on eorðan sibb mannum, þâm ðe beôð gôdes willan!

Sý hit swâ.

ADNOTATIONES.

CONSPECTUS LIBRORUM, QUI IN ADNOTATIONIBUS CITANTUR.

AAS. Th. Analecta Anglo-Saxonica, by Benjamin Thorpe, a new edition Lond. 1846.

Æðelw. Gge. A dissertation on St. Æþelwold's Benedictional; communicated by John Gage. (Archæologia).

ALL. Th. Ancient Laws and Institutes of England; by Benjamin Thorpe Lond. 1840 fol.

Andr. u. El. Gr. Andreas und Elene. Herausgegeben von Jacob Grimm. Cassel 1840.

Andr. Gdw. The Anglo-Saxon Legends of St. Andrew and St. Veronica; by Charles Wycliffe Goodwin. Cambridge 1851.

AS. Church. Sms. The Anglo-Saxon Church, by Henry Soames, the 3d ed. Lond. 1844.

Bampt. Lect. Sms. An inquiry into the doctrines of the Anglo-Saxon Church, by Henry Soames. Oxford 1830.

Basil. reg. Nrm. The Anglo-Saxon Version of the Hexameron of St. Basil, and the AS. remains of St. Basil's admonitio ad filium spiritualem, by Henry W. Norman; the 2d ed. Lond. 1849.

Boeth. Fx. King Ælfred's AS. Version of the Metres of Boethius, by the Rev. Samuel Fox. Lond. 1835.

Calend. Janotæ. Übersetzung von Psalmen etc. aus dem XIV. Jahrh. Aus der Handschrift herausgegeben v. E. Janota, Wien 1855; cui libro calendarium germ. præmittitur.

Cdm. Bk. Cædmon's des Angelsachsen bibl. Dichtungen. Herausgegeben v. Karl Wilhelm Bouterwek. 2 Voll. 1850. 1854.

Chr. Sax. Chronicon Saxonicum, ed. Edmundus Gibson. Oxon. 1692.

Cod. Exon. Th. Cod. Exoniensis, by Benjamin Thorpe. Lond. 1842. (Sumtib. Societatis Antiquar. Londinens.)

Cod. Vercell. Th. Codicis Vercellensis pars poetica a Beniamino Thorpe (in appendice B.) edita.

De tempp. Wr. Bedæ tractatus de temporibus anni a Thoma Wright Lond. 1841. editus in libro, qui inscribitur: Popular treatises on science written during the middle ages, in Anglo-Saxon, Anglo-Norman, and English. Hic tractatus e collatione MS. Cantabrig. correctus est a Beniamino Thorpe.

Dict. Lye. Dictionarium Saxonico et Gothico-Latinum, auctore Eduardo Lye, ed. Owen Manning. Lond. 1772. 2 Voll.

D. Myth. Gr. Deutsche Mythologie von Jacob Grimm; 2. Ausg., Göttingen 1844. 2 Voll.

Ephem. Bd. Ephemeris Bedæ. V. Opp. ed. Migne 1, 759 sqq.

Ettm. Wealh. Lexicon Anglosaxonicum, ed. Ludovicus Ettmüller. Quedlinb. 1851.

Etym. Angl. Jun. Francisci Junii Etymologicum Anglicanum. Oxon. 1743.

Evv. nordh. Bk. Die vier Evangelien in altnordhumbr. Sprache. Herausgegeben von K. W. Bouterwek. Gütersloh 1857.

Gesch. der d. Spr. Gr. Geschichte der deutschen Sprache von Jacob Grimm; 2. Aufl. Leipzig 1853.

Gloss. Hann. Glossarium AS.-Latinum MS., quod in bibliotheca publica Hannoveræ asservatur.

ADNOTATIONES.

Gloss. Mddn. Sir Frederic Madden's Glossary to the Wycliffite Versions of the Bible.

Godcunde lâr Thoms. Godcunde lâr ⁊ þeôwdon, by E. Thomson. Lond. 1849.

Gr. AS. Hickes. Grammatica AS. in linguarum vett. septentrionalium thesauro, auctore Georgio Hicks. Oxon. 1705.

Grimm Gr. Deutsche Grammatik, von Dr. Jacob Grimm. 4 Voll.

Hom. Th. The homilies of the AS. Church, by Benjamin Thorpe. Lond. 1844. 1846. 2 Voll. (Sumtibus Societatis Ælfrices bôcgild dictæ).

Hymnar. Stev. The Latin Hymns of the AS. Church, by Jos. Stevenson. (Sumtibus Societatis Surtees vocatæ).

Leo Rectitud. Rectitudines singularum personarum, herausgegeben von Heinr. Leo. Halle 1842.

Lajam. Mddn. Lajamon's Brut, by Sir Frederic Madden. Lond. 1847. 3 Voll. (Sumtibus Societatis Antiquariorum Londinens.).

Legg. AS. Wilk. Leges AS. ecclesiasticæ et civiles, ed. David Wilkins. Lond. 1721.

Lib. Psalm. Th. ⁊ Ps. Th. Libri psalmorum versio antiqua latina, cum paraphrasi AS., nunc primum ed. Benjamin Thorpe. Oxon. 1835.

Mart. Bd. Martyrologium Bedæ.

Mn. Sax. Wanl. Menologia Saxonica in Humphredi Wanleii Catalogo libb. vett. septentrionalium. Oxon. 1705. p. 106—109. et p. 185.

North. Myth. Th. Northern Mythology, by Benjamin Thorpe. Lond. 1851. 1852. 3 Voll.

Observ. in vers. Evv. AS. Maresh. Quatuor D. N. Jesu Christi evangeliorum versiones perantiquæ duæ, edd. Franciscus Junius et Thomas Mareschallus. Dordrechti 1665.

Ord. Vital. Orderici Vitalis Angligenæ historiæ ecclesiasticæ libri XIII., ed. Migne. Paris 1855.

Ormul. Wh. The Ormulum. Now first edited by Rob. Meadows White. Oxf. 1852. 2 Voll.

Piers Ploughm. Wr. The vision and creed of Piers Ploughman, by Thomas Wright 2d ed. Lond. 1856. 2 Voll.

Princ. Sax. L. Langl. Principia Saxonica, by L. Langley. Lond. 1839.

Psalm. Stev. Anglo-Saxon and Early English Psalter, by Jos. Stevenson. (Sumtibus Societat. Surtees).

Rit. Dun. Stev. Rituale ecclesiæ Dunelmensis, ed. Jos. Stevenson. (Sumtibus Soc. Surtees).

Rubr. Rubricæ in versione Evv. AS. adscriptæ.

Spelm. Concil. Concilia . . in re ecclesiarum orbis Britannici; opera et scrutinio Henrici Spelman. Lond. 1639.

Spelm. Gloss. Glossarium archæologicum, autore Henrico Spelmanno. Lond. 1687.

Vercell. P. Kmb. The poetry of the Codex Vercellensis, by J. M. Kemble. Lond. 1844. (Sumtib. Societatis Ælfr.).

Vita S. Cûðb. Bd. De vita et miraculis S. Cudbercti, Lindisfarnensis Episcopi. Venerabil. Bedæ opera historica minora, recensuit Josephus Stevenson. Lond. 1841. (2 Voll. Sumtibus Societat. perscrutandæ hist. Anglic.) 2, 49 sqq.

Wb. der goth. Spr. Dfenb. Vergleichendes Wörterbuch der gothischen von Dr. Lorenz Diefenbach. Frankf. a/M. 1846. 1851.